

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Sociální aspekty důchodového pojištění
s přihlédnutím k regionu Břeclavsko**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. et Mgr. Zdeňka Vaňková

Vypracovala:
Simona Pleskačová

Brno 2010

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Sociální aspekty důchodového pojištění s přihlédnutím k regionu Břeclavsko“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Zaječí dne 6. 4. 2010

.....
Simona Pleskačová

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou vyslovuji poděkování PhDr. et Mgr. Zdeňce Vaňkové za pomoc, odborné vedení, cenné rady a připomínky k vypracování mé bakalářské práce.

Simona Pleskačová

OBSAH

ÚVOD	2
1. DŮCHODOVÝ SYSTÉM ČR	4
1.1 Vývoj důchodového pojištění	4
1.2 Sociální aspekty důchodového pojištění – základní principy	9
1.3 Sociální událost	11
1.4 Doplnkový systém	13
2. PRÁVNÍ ÚPRAVA DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ V ČR	15
2.1 Účast na důchodovém pojištění	15
2.2 Výpočtový základ a jeho základní pojmy	17
2.3 Způsob výpočtu starobního důchodu	21
2.4 Podání žádosti o důchod	23
2.5 Pravidla zvyšování důchodů	25
3. DRUHY DŮCHODŮ	27
3.1 Starobní důchody	27
3.2 Invalidní důchody	38
3.3 Pozůstalostní důchody	40
4. ZMĚNY V DŮCHODOVÉM POJIŠTĚNÍ	45
4.1 Změny důchodového pojištění v roce 2009	47
4.2 Změny důchodového pojištění od roku 2010	48
5. NÁZOR VEŘEJNOSTI NA DŮCHODOVOU REFORMU	51
5.1 Výsledky vlastního dotazníkové šetření	51
ZÁVĚR	61
RESUMÉ	64
ANOTACE	65
POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	66
POUŽITÁ OZNAČENÍ	67
SEZNAM PŘÍLOH	68

Úvod

Od roku 1989 jsem zaměstnaná na Okresní správě sociálního zabezpečení v Břeclavi. S problematikou důchodového pojištění se setkávám při své práci na oddělení důchodového pojištění. V bakalářské práci se zaměřím na významnou část sociálního pojištění v České republice, a to na důchodové pojištění.

System sociálního zabezpečení v České republice se skládá ze tří relativně samostatných podsystemů, někdy nazývaných „pilíře“ sociálního zabezpečení. Sociální zabezpečení lze členit na sociální pojištění, státní sociální podporu a sociální pomoc.

Důchodové pojištění ČR spolu s nemocenským a zdravotním pojištěním řadíme do oblasti sociálního pojištění. Problematika důchodového pojištění patří k významným otázkám. Reforma současných důchodových systémů probíhá v řadě zemí a nevyhnula se ani České republice.

Zákon o důchodovém pojištění, č. 155/1995 Sb., představuje pouze první krok celkové reformy sociálního systému, jehož je důchodové pojištění součástí. Reforma důchodového pojištění není u cíle ani po čtrnácti letech od přijetí zákona o důchodovém pojištění. Od ledna 2010 dochází zákonem č. 306/2008 Sb. k výrazné úpravě zákona o důchodovém pojištění. Rozsah společenské péče by měl být i nadále zachován v souladu s Listinou základních práv a svobod, která se stala součástí právního řádu České republiky.

Důchodové pojištění tvoří největší součást sociálního pojištění a je také finančně nejnáročnější. Základním úkolem důchodového pojištění je zabezpečit fyzické osoby v sociálních situacích stanovených zákonem. Důchodové pojištění v ČR lze charakterizovat jako sociální pojištění, které zabezpečuje jedince ve stáří, invaliditě a při ztrátě živitele. Základním předpisem upravujícím nároky na důchody, způsob stanovení výše důchodů a podmínky pro jejich výplatu je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti 1. ledna 1996.

Zabezpečení ve stáří je nejvýznamnější součástí důchodového pojištění, a to jak z hlediska rozsahu poskytovaných dávek, tak z hlediska finanční náročnosti. Proto hlavní pozornost chci věnovat rozboru starobního důchodu, z hlediska současné právní úpravy, která v určité míře zohledňuje i nároky předchozí úpravy. Popíši systém dávek důchodového pojištění, zaměřím se i na výpočet důchodu, zmíním se o zvyšování

důchodů a nastíním zásadní změny v důchodovém pojištění, které nastaly v roce 2009 a 2010.

O nutnosti pokračování důchodové reformy nemůže být pochyb, současná podoba systému se základním důchodovým pojištěním a dobrovolným penzijním připojištěním není dlouhodobě udržitelná. Deficit na důchodovém účtu každoročně narůstá a osob v důchodovém věku přibývá.

Popis problému

Na počátku devadesátých let byl v ČR zahájen proces transformace systému sociálního zabezpečení (v rámci sociální reformy), v jehož průběhu došlo k vytvoření tří relativně samostatných systémů (pilířů), které tvoří vnitřní strukturu sociálního zabezpečení. Liší se zejména v tom, jakou sociální situaci řeší, způsobem financování dávek a způsobem organizačního zajištění.

Důchodové pojištění v České republice patří pod pilíř sociálního pojištění. Je jím pokryto téměř všechno ekonomicky aktivní obyvatelstvo a v některých případech i osoby, které nevykonávají výdělečnou činnost z kvalifikovaných důvodů.

V posledních letech došlo k hlubokému propadu porodnosti a zároveň prodlužování doby dožití, což bude mít v budoucnu dopad na finanční udržitelnost stávajícího důchodového systému.

Cíl

Cílem této práce je provést analýzu důchodového pojištění v ČR, uvést základní podmínky přiznání starobního důchodu. Chtěla bych provést výpočet starobního důchodu a důchodu starobního před dosažením důchodového věku. Nastínit sociální aspekty důchodového pojištění. Uvést hlavní oblasti zásadních změn v rámci I. etapy důchodové reformy a jaký dopad tyto změny budou mít pro nastávající poživatele důchodu.

Podle dotazníkového šetření v břeclavském regionu bych chtěla zjistit, jak jsou občané seznámeni s informacemi, které se týkají důchodového pojištění a se změnami v této oblasti v rámci důchodové reformy.

Metody zpracování

- 1) metoda technická - dotazník
- 2) kritická analýza a syntéza

1. DŮCHODOVÝ SYSTÉM ČR

Důchodové pojištění obecně tvoří největší součást sociálního pojištění a je také finančně nejnáročnější. Základním úkolem důchodového pojištění je zabezpečit fyzické osoby v sociálních situacích stanovených zákonem. Důchodové pojištění v ČR lze charakterizovat jako sociální pojištění, které zabezpečuje jedince ve stáří, invaliditě a při úmrtí živitele. Základním předpisem upravujícím nároky na důchody, způsob stanovení výše důchodů a podmínky pro jejich výplatu je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti 1. ledna 1996.

Orgány důchodového pojištění jsou:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí
- Česká správa sociálního zabezpečení
- Okresní správy sociálního zabezpečení
- Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo spravedlnosti

Ve stanoveném rozsahu vykonávají na úseku důchodového pojištění působnost také obce.¹

1.1 Vývoj důchodového pojištění

Koncepce důchodového zabezpečení je podmíněna národní tradicí, podmínkami a sociálním prostředím v daném zeměpisném prostoru a historické době. Je proto vhodné se zmínit o určitých právních úpravách důchodového pojištění.²

Československá republika převzala právní předpisy ze sociální oblasti Rakouska - Uherska. Postupně byly přijímány nové právní předpisy. Byl to např. zákon č. 199/1919 Sb., o organizaci péče o válečné poškozence. Tento zákon zavedl nárok na podporu po válečných poškozeních.

První zákony zakotvující sociální zabezpečení vznikaly na konci 19. století a první moderní zákon upravující veřejné důchodové pojištění vznikl v roce 1924, účinnosti nabytí teprve v roce 1926 (*zákon č. 221/1924 Sb.*). Upravoval důchodového pojištění v době od 1.7.1926 do 30.9.1948. Byl několikrát měněn a doplňován. Na základě tohoto zákona byl již poskytován důchod starobní, invalidní, vdovský, vdovecký, sirotčí, výbavné a odbytné.

---

¹ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 250

² Srov. Národní pojištění, Měsíčník MPSV. Praha: 2001, č. 8-9

Zabezpečení starších občanů bylo upraveno v roce 1929, kdy zákonem č. 43/1929 Sb. byly zavedeny státní starobní podpory (náležela těm, kteří dovršili 65 let věku, byli nemajetní a neschopní výdělků). Sociální pojištění v období první republiky bylo diferencováno podle stavovské příslušnosti, preferováni byli zejména státní zaměstnanci. Po organizační stránce bylo dosti roztržštěné. Nadále existovala veřejná chudinská péče organizovaná především domovskými obcemi, které budovaly chudobince, starobince, sirotčince, obecní kuchyně, útulky, apod. Obdobná zařízení budovaly i okresy a země. Do značné míry přetrvával charitativní charakter.³

Významným mezníkem po druhé světové válce byl rok 1948, kdy byl přijat *zákon o národním pojištění č. 99/1948 Sb.* Stal se vzorem úprav důchodového pojištění i v jiných evropských zemích. Umožnil vytvoření nové jednotné soustavy národního pojištění, do značné míry zrovnoprávnil nároky dělníků a ostatních zaměstnanců, zvýšil všechny dávky. Poprvé rozšířil důchodové zabezpečení i na samostatně hospodařící občany. Jednou ze základních myšlenek národního pojištění bylo vybudovat soustavu dávek, které by pokryly mimořádné potřeby od “kolébky do hrobu“. Vznikly nové variace existujících dávek (vedle starobního, vdovského či invalidního důchodu vznikl důchod sociální, manželek a družek), jednak dávky nové (výbavné při uzavření sňatku). Nejdůležitějším úkolem dávkových schémat bylo vystihnout a definovat všechny takové typické situace sociální potřeby tak, aby nebylo pracujícího občana bez nároku na existenční zabezpečení.⁴

Po roce 1948 se postupně z důchodového pojištění stalo důchodové zabezpečení. V této době byla daná problematika upravena v několika zákonech. Zákon o národním pojištění byl účinný v období od října 1948 do konce roku 1956. Přispěl k odstranění roztržštěnosti sociálního pojištění a ke zmírnění rozdílů v sociálním zabezpečení jednotlivých kategorií osob.

Zákonem o přebudování národního pojištění, č. 102/1951 Sb., byla péče o vojenské a válečné poškozence a oběti války a fašistické perzekuce od ledna 1952 spojena s národním důchodovým pojištěním. Byl dán určitý základ k vytvoření komplexního důchodového zabezpečení. K jeho provádění byl zřízen Státní úřad důchodového zabezpečení (nový ústřední orgán státní správy) a Slovenský úřad důchodového zabezpečení jako jeho oblastní orgán. Vládní nařízení č. 46/1952 Sb.

---

³ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2008. s. 30-32

⁴ Srov. Národní pojištění, Měsíčník MPSV, Praha: 2001, č. 8-9

zavedlo novou dávku – částečný invalidní důchod. Do roku 1956 mohla být tato dávka přiznána pouze členům JZD se společným hospodařením.⁵

Další změnou byl *zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení* (účinnost od 1.1.1957 do 30.6.1964. Tento zákon již mluví o důchodovém zabezpečení (nikoliv o důchodovém pojištění) a zdůrazňuje, že dávky poskytuje stát a že zaměstnanci neplatí na jejich úhradu zvláštní příspěvky.

V této úpravě byly dále koncipovány jako zvláštní dávky invalidní a částečný invalidní důchod při pracovním úrazu. Nárok na ně vznikl bez ohledu na splnění podmínky potřebné doby, pokud invalidita nebo částečná invalidita vznikla následkem pracovního úrazu. Věková hranice na starobní důchod byla stanovena pro zaměstnance pracující v nejobtížnějších zaměstnáních a pro ženy na 55 let, pro ostatní zaměstnance na 60 let po dvacetiletém zaměstnání. Došlo k rozdělení zaměstnanců do tří pracovních kategorií podle obtížnosti jejich práce. Byl zaveden důchod za výsluhu let, vdovecký a osobní důchod. Ti, kteří nezískali nárok z vlastního pojištění, nemohli pro nemoc nebo stáří získat práci prostředky k obživě a byli potřební, měli nárok na sociální důchod.

Zákonem č. 17/1959 Sb. došlo k omezení nejvyšší výměry starobního a invalidního důchodu pevnými částkami, odstupňovaně podle pracovních kategorií. Zavedení absolutních hranic vedlo k hluboké nivelizaci.⁶ Zásadní změnou bylo nahrazení dosavadního systému odškodňování pracovních úrazů v rámci důchodového zabezpečení úrazovými důchody novým způsobem. Z části došlo k přenosu povinnosti nahradit škody způsobené pracovními úrazy na zaměstnavatele. Cílem opatření bylo účinněji snižovat pracovní úrazovost.

Zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, upravoval právní vztahy v období od 1.7.1964 do 31.12.1975. Rozšířil důchodové zabezpečení platné pro pracovníky na vojáky z povolání a příslušníky bezpečnostních sborů. Došlo k prodloužení nezbytné doby zaměstnání pro nárok na starobní důchod z dosavadních 20 na 25 let. Zákon stanovil zásadu, že se starobní důchod ani jeho část neposkytuje při zaměstnání. Byl zrušen důchod vdovecký a důchod za výsluhu let. Pokud jde o starobní důchod, je třeba se zmínit o úpravě věkového hranice u žen diferencovaně podle počtu dětí. Doba zaměstnání se hodnotila až od dovršení 18. roku věku. Doba před tímto věkem je zpravidla dobou přípravy na povolání (učební poměr, studium).

---

⁵ Srov. Národní pojištění, Měsíčník MPSV, Praha: 2001, č. 8-9

⁶ Srov. Národní pojištění, Měsíčník MPSV, Praha: 2001, č. 8-9

Důchod manželky se stal dávkou fakultativní s odůvodněním, že jako nároková dávka nesplnila svou sociální funkci (náležel i při vysokých příjmech v rodině). Jeho výše byla upravena v rozmezí od 100 do 300 Kč. V uvedeném zákoně opět najdeme zabezpečovací princip.⁷

Při dalších právních úpravách se zdůrazňovalo zejména sociální hledisko. V letech 1970 a 1971 došlo ke zvýšení důchodů, které byly jediným zdrojem příjmu, a ke zvýšení důchodů starodůchodců. Z dnešního pohledu přinesla reforma důchodového zabezpečení z roku 1964 zřejmě nejvíce deformací.

Pro období od 1.1.1976 do 30.9.1988 byl schválen nový *zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení*. Zákon byl plně založen na principu zabezpečovacím. Pojistné na tzv. částečnou úhradu nákladů důchodového pojištění hradili jednotlivě jen hospodářící rolníci a jiné osoby samostatně hospodářící. Zavedl jednotný systém sociálního zabezpečení pro všechny pracující. Bylo tak překonáno oddělení důchodového zabezpečení zaměstnanců a družstevních rolníků. Zákon převzal dosavadní způsob výpočtu, protože byl poměrně jednoduchý a v praxi vžitý. Byla zrušena zvláštní daň z důchodu. Ze současného pohledu zřejmě největší význam zákona č. 121/1975 Sb. spočíval v odstranění některých deformací z roku 1964 a následujících let. Došlo také k rozvoji zabezpečení rodin s dětmi, byla přijímána tzv. propopulační opatření. Cílem těchto opatření bylo zvýšit počet narozených dětí a tím ovlivnit populační vývoj.⁸

Při přípravě nových právních předpisů se vycházelo z toho, že většina hlavních principů dosavadního systému v zásadě vyhovuje. Byla zachována zejména jednotnost a všeobecnost důchodového zabezpečení, dosavadní věkové hranice pro nárok na starobní důchod a pracovní kategorie. Od 1.10.1988 vešel v platnost *zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení*. Nově bylo zavedeno, že nárok na důchod nevznikl, pokud došlo ke skončení zaměstnání před více než dvěma lety před dosažením důchodového věku. Vyplácené důchody byly zvýšeny rozdílně podle roku přiznání důchodu.

Z důchodového zabezpečení se poskytoval důchod starobní, invalidní, částečný invalidní, za výsluhu let, vdovský, sirotčí, manželky, sociální a osobní. Vyplácelo se zvýšení důchodu pro bezmocnost, výchovné k důchodu a příplatek k výchovnému.

⁷ Srov. Národní pojištění, Měsíčník MPSV, Praha: 2001, č. 8-9, s. 9

⁸ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 33

Do důchodového zabezpečení patřily i dávky poskytované důchodcům jako byla lázeňská péče, podpora při narození dítěte a pohřebné.⁹

Lze říci, že snaha o podstatnější zásahy do sociálního zabezpečení vyplývala z nahromadění mnoha problémů a z obtížnosti řešit je v rámci tehdejší úpravy sociálních předpisů. Snahy o zlepšení sociálního zabezpečení v osmdesátých letech nevedly k základním systémovým změnám.

V průběhu sociální reformy v České republice lze rozlišit tři základní etapy :

1. etapa probíhala od konce roku 1989 do roku 1992. Byl vypracován koncept záchranné sociální sítě, který byl zajištěn právními instituty zejména minimální mzdou a životním minimem.
2. etapa započala po vzniku samostatné ČR v roce 1993. V našem sociálním zabezpečení se začaly projevovat neoliberalní tendence. Bylo zavedeno pojistné jako zvláštní platba mimo daňový systém. V roce 1995 byl schválen *zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění* (účinnost od 1.1.1996) a zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.
3. etapa – o počátku této etapy lze hovořit od poloviny roku 1998 v souvislosti s nástupem sociálně demokratické vlády. Byly novelizovány významné právní předpisy, začala se připravovat reforma důchodového systému.¹⁰

Zákon č. 155/1995 Sb., upravuje důchodové pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele. Je založen převážně na pojišťovacím principu. Oblast důchodového pojištění není upravena v zákoně o důchodovém pojištění komplexně, nadále jsou otázky organizace a provádění upraveny zákonem ČNR č. 582/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů a otázky pojistného na důchodovém pojištění najdeme v zákoně ČNR č. 589/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o důchodovém pojištění v roce 1995 nepřevzal z předchozí právní úpravy dlouho zpochybňovaný typ tzv. stavovské invalidity (v praxi uplatněno ve vztahu k tehdy preferovanému hornickému povolání). Jednalo se o plnou invaliditu, při níž byl občan s dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem schopen výkonu soustavného zaměstnání, avšak zcela nepřiměřeného svým dřívějším schopnostem a společenskému významu dosavadního zaměstnání.

---

⁹ Upraveno v § 7 zák. č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení

¹⁰ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 35

Dalším rozdílem mezi oběma úpravami je označení doby potřebné pro nárok na důchod. Stará úprava ji označovala jako dobu zaměstnání, nová potom jako potřebnou dobu pojištění. Doby zaměstnání a potřebné doby pojištění a jejich zjišťování se však v obou případech naprosto shodují.

V roce 1994 bylo zavedeno penzijní připojištění se státním příspěvkem jako doplňkový důchodový systém (zákon č. 42/1994 Sb.).

Stále je zdůrazňována nutnost důchodové reformy, a to vzhledem k demografickému vývoji, kdy s ohledem na zvyšující se průměrný dožívaný věk a snižující se porodnost, se zvyšuje počet osob v postproduktivním věku a klesá počet osob ve věku produktivním.¹¹

1.2 Sociální aspekty důchodového pojištění - základní principy

Důchodové pojištění je jedna ze systémových součástí sociálního zabezpečení. V České republice má dlouholetou tradici. Ve 20. letech dvacátého století byly přijaty právní předpisy, které důchodové pojištění rozšířily na všechny osoby činné v zaměstnaneckých vztazích. Od roku 1948 byly důchodového pojištění účastny i osoby samostatně výdělečně činné. A právě tato skutečnost (*účast prakticky všech ekonomicky aktivních osob na důchodovém pojištění*), patří mezi základní principy i současného systému důchodového pojištění.¹²

Mezi další základní principy důchodového pojištění v České republice patří *princip jednotné úpravy*. Je stejná pro všechny skupiny obyvatelstva. V České republice platily dříve samostatné právní úpravy pro některé skupiny osob, například zvláštní úprava pro družstevní rolníky byla zrušena s účinností od 1. ledna 1976. Neuplatňuje se zvýhodnění některých profesí, které platilo až do 31. prosince 1992 pro vyjmenovaná zaměstnání zařazená do I. nebo II. pracovní kategorie, popřípadě u osob ve služebním poměru zařazených do I. nebo II. kategorie funkcí.¹³

System důchodového pojištění je *systemem všeobecným*. Tzn., že zahrnuje veškeré obyvatelstvo, které je ekonomicky aktivní nebo se nachází ve věku ekonomické aktivity, ale tuto činnost nevykonává z důvodů, které jsou společností akceptovány. Důchodový systém plní důležitou funkci. Poskytuje lidem jistotu v případě sociálních

---

¹¹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 35

¹² Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 195

¹³ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 196

událostí, které jsou pro důchodový systém významné a jsou zajištěny příslušnými dávkami. Všeobecnost systému je ovšem také chápána jako zaměřenost i na některé další skupiny osob, které nejsou ekonomicky aktivní, ani se nenacházejí v situaci, která je kladena na roveň ekonomické aktivitě.

Charakteristickým rysem je *povinná účast* na důchodovém pojištění při splnění zákonem stanovených podmínek. Proto je systémem povinným. Vyjadřuje, jakým způsobem vzniká účast oprávněných osob v systému. Ve stanovených případech se však může osoba přihlásit k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění, a to podáním přihlášky.¹⁴

Dalším principem je *obligatornost dávek* důchodového pojištění. Při splnění stanovených podmínek vzniká na důchod z důchodového pojištění právní nárok. Dobrovolné dávky (jako byl například v dřívějším důchodovém zabezpečení sociální důchod) důchodové pojištění neupravuje.¹⁵

Na princip nárokovosti dávek navazuje *zajištění soudní ochrany*. Ve věcech důchodového pojištění se uplatňuje soudní přezkum rozhodnutí ČSSZ a ostatních plátců důchodů.¹⁶

Důchody z důchodového pojištění jsou *garantovány státem*. Výdaje na ně jsou součástí výdajů státního rozpočtu. Pojistné na důchodové pojištění se však vede na samostatném účtu státního rozpočtu. Důchodové pojištění provádějí státní orgány. Garance státu by byla zachována i v příp., že by důchodové pojištění prováděla veřejnoprávní instituce. Důchodce není možné ponechat bez důchodu, jsou na něm existenčně závislí.¹⁷

Pojistný princip důchodového pojištění vyjadřuje základní zásadu, kterou je *zásada zásluhovosti*. S tímto je spojena povinnost vyjádřená ze strany oprávněné osoby finančně se podílet na vytváření zdrojů, ze kterých jsou poté vypláceny příslušné dávky. Oprávněná osoba se v důchodovém systému účastní i tzv. „minulými zásluhami“. Souvisí to s přestavbou důchodového systému u nás, z tzv. státního důchodového zabezpečení na důchodové pojištění. To vyjadřuje zásada *zachování nabytých práv*. Nelze připustit, aby oprávněná osoba v souvislosti s novou právní úpravou ztratila dříve splněné podmínky účasti v důchodovém systému a zachování

¹⁴ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 196

¹⁵ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 196

¹⁶ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 12

¹⁷ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 12

nároků na dávky, které byly získány dle předchozích předpisů. Tato zásada je doplňována dalšími „zásluhami“, které nejsou spojeny s placením pojistného nebo se zaměstnáním. Patří sem např. doba péče o dítě.¹⁸

Další zásadou, na které je založeno důchodové pojištění, je *zásada sociální solidarity*,¹⁹ a to solidarity mezigenerační. Důchodový systém je financován průběžně ze zdrojů vytvořených ekonomicky aktivním obyvatelstvem. Z těchto zdrojů jsou hrazeny dávky poskytované předchozí generaci, která už zdroje pro tyto dávky nevytváří. Solidaritu lze chápat i v jiné rovině, a to především pojištěnců s vyššími příjmy s pojištěnci s nižšími příjmy. Ekonomicky aktivní obyvatelstvo přispívá na tvorbu zdrojů důchodového systému podle výše svých příjmů. Dávky vyplácené ze systému jsou však závislé na výši příjmů jen do určité míry. To se v praxi projevuje ve způsobu stanovení výše důchodu, neboť od určité výše se základ pro výpočet důchodu redukuje a navíc jsou tyto dávky poskytovány podle stejných kritérií i osobám, které se na tvorbě zdrojů nepodílely anebo se podílely jen po omezenou dobu.²⁰

Významným principem současného důchodového pojištění je jeho *dynamičnost*. Projevuje se zejména v aktualizaci hodnoty příjmů pojištěnců při výpočtu důchodů prostřednictvím koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Není stanovena omezující hranice výše důchodů.²¹

1.3 Sociální událost

„Právními událostmi jsou skutečnosti, které vznikají nezávisle na vůli subjektů a s kterými právní normy spojují vznik, změnu nebo zánik práv a povinností. V právu sociálního zabezpečení nazýváme tyto právní události sociálními událostmi z důvodu zaměření tohoto právního odvětví do sociální sféry společenských vztahů.“²²

Sociální události lze dělit podle několika kritérií. Nejvíce se užívá členění podle jednotlivých *subsystémů* sociálního zabezpečení.

Lze je členit na *předvídatelné a nepředvídatelné*. Toto kritérium slouží k rozdělení podle skutečnosti, zda je známo, že sociální událost nastane a postihne (negativně) sociální postavení subjektu nebo taková situace nenastane. Předvídatelné

¹⁸ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 198

¹⁹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 197

²⁰ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 12

²¹ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 13

²² Cit. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 79

sociální události lze dále dělit na ty, u kterých je tato skutečnost známá a je známo, kdy nastane, a na ty sociální události, u kterých je pouze známo, že nastanou, ale neví se kdy. V případě prvním bych uvedla jako příklad lhůty k uplatnění nároku nebo ke splnění určitých povinností. Ve druhém případě uvedu jako příklad smrt.²³

U sociálních událostí nepředvídatelných rozlišujeme ty, u kterých není známo, zda nastanou ani kdy nastanou. Nelze tedy jejich vzniku zabránit, předpokládané dopady lze pouze minimalizovat. Dále můžeme nepředvídatelné sociální události dělit na ty, u kterých nevíme, zda nastanou, ale pro případ, že se tak stane, je známo, kdy. Zde bych uvedla jako příklad dosažení určitého (důchodového) věku.

Věk je biologický faktor, který určuje životní etapu člověka a předurčuje zdraví, fyzickou a duševní kondici člověka. V oblasti důchodového pojištění rozlišujeme období do 4 let věku dítěte, další etapa je věnována přípravě dítěte na budoucí povolání – ohraničeno 26. rokem věku. Od této hranice nastává nejdelší etapa života člověka, která je určena k výkonu pracovní činnosti. Tato etapa je ohraničena dosažením tzv. důchodového věku. Nastane-li sociální událost v podobě dosažení určitého věku pojištěnce, vzniká pojištěnci nárok na dávku starobního důchodu za předpokladu, že splní podmínku určité doby pojištění stanovené v zákoně. Tzn., že občan má nárok na vyplácení finanční dávky ze systému, do něhož přispíval ze svých příjmů v době, kdy byl výdělečně činný. V tomto důchodovém věku se odrážejí hospodářské možnosti společnosti.²⁴

Pod dalším členěním můžeme chápat sociální události jako *biologické sociální události*, zcela nezávislé na vůli jedince i na fungování společnosti a státu. Rozumíme tím narození, smrt, dosažení zletilosti, poruchu zdraví. Druhou skupinu tvoří sociální události závislé na fungování společnosti, sociálním systému a do určité míry i na činnosti jednotlivce. Příkladem může být zejména nezaopatřenost dítěte, mateřství.

Sociální událost má negativní dopad na sociální situaci člověka. Negativně ovlivňuje finanční situaci člověka a je chápána jako vyústění běhu času a životních stádií. Proto sem lze přirozeně zařadit narození, dosažení zletilosti, těhotenství, mateřství, dosažení důchodového věku, ale i smrt.

---

²³ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 80

²⁴ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 87

V opozici stojí *události nepřírozené*, které by neměly být běžnou součástí života člověka, ale v mnohých případech bohužel jsou. Není možné jim zcela zabránit. Jedná se například o nemoc a invaliditu.²⁵

Dále rozlišujeme události *přímé* a *nepřímé*. Kritériem rozlišení je vztah osoby, u níž nastala sociální událost, k právnímu následku. Příkladem přímé události je dosažení důchodového věku. Osobě, která tohoto věku dosáhla, vzniká za podmínky splnění potřebné doby pojištění, oprávnění žádat o přiznání starobního důchodu. V případě nepřímé události může jít o smrt osoby, která je považována za živitele, kdy biologicky tato událost postihla zemřelého, ale z hlediska sociálního vzniká oprávnění pozůstalého manžela nebo dítěte, žádat o poskytnutí pozůstalostního důchodu.²⁶

1. 4 Doplnkový důchodový systém

Sociální úloha doplňkových systémů je dána tím, že tyto systémy zajišťují občanům vyšší příjmy ve stáří. Důchodce si tak může udržet přiměřený životní standard po odchodu do důchodu. Dochází ke snížení počtu občanů, kteří pro nedostatečné příjmy žádají sociální podporu formou sociálních dávek.

Mezi nejdůležitější kapitálové investory patří penzijní fondy. Penzijní připojištění se státním příspěvkem bylo v ČR zavedeno v roce 1994. Upraveno je zákonem č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem. Penzijní fondy shromažďují peněžní prostředky od účastníků penzijního připojištění a státu, nakládají s těmito prostředky a vyplácejí dávky penzijního připojištění.²⁷ Penzijní připojištění vzniká na základě smlouvy o penzijním připojištění. Je založeno na dlouhodobém placení příspěvků.²⁸

Charakteristikou je dobrovolnost (na základě dobrovolného rozhodnutí občana), přenositelnost (lze převést finanční prostředky k jinému penzijnímu fondu), dlouhodobost, bezpečnost (stálý dozor státu nad hospodařením a činnostmi penzijních fondů), finanční podpora státu (prostřednictvím státních příspěvků, od roku 2000

---

²⁵ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 81

²⁶ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 81

²⁷ Upraveno v §1 z. č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem

²⁸ Srov. Národní pojištění, Měsíčník MPSV, Praha: 2001, 8-9, s. 55

formou daňových úlev) a účast třetích osob (na základě souhlasu účastníka, touto třetí osobou může být i zaměstnavatel účastníka).²⁹

Účastníkem se může stát osoba starší 18 let s trvalým pobytem na území ČR nebo osoba starší 18 let s bydlištěm na území jiného členského státu EU za předpokladu, že je účastna důchodového pojištění nebo veřejného zdravotního pojištění v ČR nebo je poživatelem důchodu z českého důchodového pojištění.

Z penzijního připojištění se poskytují:³⁰

- penze
- jednorázové vyrovnání
- odbytné

Penzí rozumíme doživotní pravidelnou výplatu peněžní částky. V příp. pozůstalostní penze se jedná o výplatu peněžní částky po dobu stanovenou penzijním plánem. Lze poskytovat penze starobní, invalidní, výsluhové a pozůstalostní.

Ze státního rozpočtu se poskytují účastníkům státní příspěvky. Výše je stanovena podle měsíční výše příspěvku účastníka (znázorněno v následující tabulce, státní příspěvky platné od 1. 1. 2000)³¹

Výše příspěvku účastníka v Kč	Výše státního příspěvku v Kč
100 až 199	50+40% z částky nad 100 Kč
200 až 299	90+30% z částky nad 200 Kč
300 až 399	120+20% z částky nad 300 Kč
400 až 499	140 +10% z částky nad 400 Kč
500 a více	150

Od zdaňovacího období roku 2000 lze od základu daně z příjmu fyzických osob odečíst platbu příspěvků poplatníkem na penzijní připojištění. Maximální částka, kterou lze odečíst je 12 000 Kč. Pokud příspěvky poplatníka nepřesáhnou celkem za rok 6000 Kč, daňová úleva mu nenáleží.³²

²⁹ Srov. Příb, J, Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 271 - 273

³⁰ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 110

³¹ Cit. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik, Praha: Grada Publishing, 2007, s. 112

³² Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 114

2. PRÁVNÍ ÚPRAVA DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ V ČR

Česká správa sociálního zabezpečení rozhoduje o dávkách důchodového pojištění podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění a zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Jde o důchody starobní, invalidní a pozůstalostní. Zákon o důchodovém pojištění byl od své účinnosti několikrát novelizován. V příloze č. 2 uvádím přehled předpisů vztahujících se k oblasti důchodového pojištění.

2.1 Účast na důchodovém pojištění

Mezi nejvýznamnější otázky každého důchodového systému patří problematika účasti na pojištění a problematika dob pojištění. Doby pojištění mají význam pro stanovení výše dávky (kromě výše výdělku závisí výše dávky na délce celkové doby pojištění). Nárok na dávku není vázán na trvání účasti na důchodovém pojištění ke dni vzniku stanovené sociální události (dosažení důchodového věku, vzniku plné invalidity apod.).³³

Důchodového pojištění jsou účastny osoby, které jsou vyjmenovány v zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, dále jen *zdp*.³⁴ Osoby, které se účastní nebo účastnily důchodového pojištění, jsou v zákoně označovány jako pojištěnci. Účast na důchodové pojištění může být *povinná* nebo *dobrovolná*. V § 5 odst. 1 písm. a) až l) a v) *zdp* jsou vymezeny skupiny osob, které jsou povinně účastny důchodového pojištění (např. zaměstnanci v pracovním poměru, osoby ve služebním poměru, osoby samostatně výdělečně činné, pěstouni a další) za předpokladu, že výdělečná činnost svým rozsahem zakládá účast na nemocenském pojištění.³⁵

K dobrovolné účasti na důchodové pojištění se mohou přihlásit osoby, které jsou starší 18 let. Pro takovou účast je třeba podat přihlášku k pojištění, a to na okresní správě sociálního zabezpečení příslušné dle místa trvalého pobytu.³⁶

³³ Srov. Biskup, J., Voříšek V. Předpisy o sociálním pojištění III-Důchodové pojištění. Praha: JAN, 2001, s. 21

³⁴ Upraveno § 5 zákona č.155/1995Sb., ve znění pozdějších předpisů

³⁵ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 200

³⁶ Upraveno v § 6 zákona č.155/1995Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Důvodem podání přihlášky může být např.

- a) soustavná příprava na budoucí povolání studiem na střední nebo vysoké škole v ČR; lze se přihlásit kdykoliv
- b) evidence na úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání; lze se přihlásit kdykoliv
- c) výkon dlouhodobé dobrovolnické služby; nejvýše v rozsahu dvou let před podáním přihlášky
- d) výdělečná činnost v cizině po 31.12.1995; nejvýše v rozsahu dvou let před podáním přihlášky
- e) tzv. bez udání důvodu (lze se přihlásit nejvýše jeden rok před podáním přihlášky, celková doba této účasti může činit nejvýše deset roků).³⁷

Náhradní doba pojištění

Patří k důležitým pojmům v důchodovém pojištění. Náhradní doby pojištění se hodnotí, pokud byl získán alespoň jeden rok pojištění, tedy celkem 365 dnů. Za tyto doby se neplatí pojistné, přesto se započítávají do potřebných let pojištění pro důchod. Zjednodušeně řečeno je to období života, kdy např. lidé studují, vychovávají děti, jsou nezaměstnaní či nemocní.

Náhradních dob je devět typů. Některé se započítávají plně, u některých dochází ke krácení (evidence na úřadu práce, doba studia). V celém rozsahu se započítává výkon vojenské služby, péče o dítě do 4 let věku a doba osobní péče o osobu bezmocnou (do 31.12.2006), od roku 2007 o osobu závislou na péči jiné osoby ve stupni II, III nebo IV. Zbývajících šest typů se pro nárok na důchod rovněž započítává plně, ale pro vyšší procentní výměry důchodu se započítávají pouze v rozsahu 80%.

Studium od skončení povinné školní docházky do dovršení 18 let absolvované do 31.12.1995 se do důchodu započítává plně. Po dosažení věku 18 let se studium započítává pro nárok na důchod plně, maximálně však po dobu prvních 6 let.

Doba *evidence na úřadu práce* se hodnotí vždy při pobírání podpory v nezaměstnanosti nebo při rekvalifikaci. V ostatních případech se započítá maximálně v rozsahu tří let. Tato doba tří let se zjišťuje zpětně ode dne vzniku nároku na důchod. Pokud občan nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo při rekvalifikaci a jedná se o dobu před dosažením věku 55 let, započítá se tato doba nejvýše v rozsahu 1 roku.³⁸

³⁷ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 201

³⁸ Příručka budoucího důchodce v roce 2009, ČSSZ Praha: 2009

2. 2 Výpočtový základ a jeho základní pojmy

Výpočtový základ

„Výpočtový základ je jedním ze základních stavebních kamenů konstrukce výpočtu důchodu.“³⁹ Výpočtovým základem je osobní vyměřovací základ (§ 16 zdp). Redukce se neprovádí, pokud výše osobního vyměřovacího základu nepřesahuje tzv. první redukční hranici. Pokud tuto hranici převyšuje, stanoví se výpočtový základ tak, že částka osobního vyměřovacího základu do první redukční hranice (10 500 Kč) se počítá plně, z částky osobního vyměřovacího základu v rozmezí první a druhé redukční hranice (do 27 000 Kč)⁴⁰ se počítá 30 % a z částky osobního vyměřovacího základu nad druhou redukční hranici se počítá 10 %.

Pro stanovení výpočtového základu je třeba znát aktuální hodnoty redukčních hranic.⁴¹ Pro každý kalendářní rok jsou tyto hranice upraveny vládním nařízením. Oproti zákonu o sociálním zabezpečení z roku 1988 vláda redukční hranice zvyšuje.⁴² Pro výpočty důchodů přiznaných po 31.12.2009 poprvé od roku 1996 vláda redukční hranice neupravila. V příloze č. 3 uvádím tabulku redukčních hranic pro důchody přiznané v období od 1996 - 2010.

Příklad stanovení výpočtového základu v roce 2009:

Osobní vyměřovací základ občana za roky 1986 - 2008 činí 27 300 Kč. Pro stanovení výpočtového základu se částka do 10 500 Kč započítá plně, tj. 10 500 Kč. Z částky nad 10 500 Kč do 27 000 Kč se započte 30 %, tj. 30 % ze 16 500 Kč = 4 950 Kč a částka nad 27 000 Kč se započítá z 10 %, tedy: 10 % z 300 Kč = 30 Kč. Výpočtový základ, z něhož bude stanovena procentní výměra důchodu, bude celkem 15 480 Kč (tj. 10 500 + 4 950 + 30).

Osobní vyměřovací základ

Osobní vyměřovací základ (OVZ), z něhož se určuje výpočtový základ, se stanoví jako měsíční průměr součtu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Rozhodné období obecně začíná rokem 1986 a končí kalendářním rokem, který o jeden rok předchází roku přiznání důchodu.⁴³

³⁹ Cit. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 87

⁴⁰ Upraveno nařízením vlády č. 365/2008 Sb. – pro výpočty důchodů přiznaných v roce 2009, 2010

⁴¹ Upraveno v § 15 zdp

⁴² Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 87

⁴³ Sociální politika, měsíčník MPSV, Praha: BMSS-Start, 1999, ročník 25, str. 4

Tento průměr se vypočte jako součin koeficientu 30,4167 a podílu úhrnu ročních vyměřovacích základů za rozhodné období a počtu kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. Jsou-li v rozhodném období vyloučené doby, snižuje se o ně počet kalendářních dnů. Osobní vyměřovací základ se zaokrouhluje na celé koruny nahoru.⁴⁴ Koeficient 30,4167 představuje průměrný počet dnů v kalendářním měsíci stanovený takto: 365 dní : 12 měsíce = 30,4167. Výpočet osobního vyměřovacího základu můžeme znázornit tímto vzorcem:⁴⁵

$$OVZ = 30,4167 \times \frac{\text{úhrn RVZ}}{KD - VD}$$

KD = počet kalendářních dnů rozhodného období

VD = počet vyloučených kalendářních dnů v rozhodném období

POZN: OVZ se nestanovuje z vybraných pěti kalendářních roků, jak tomu bylo v předcházejícím zákoně o sociálním zabezpečení.⁴⁶

Rozhodné období

Rozhodné období pro stanovení osobního vyměřovacího základu je období 30 kalendářních roků bezprostředně před rokem přiznání důchodu. Do rozhodného období se nezahrnuje kalendářní rok, ve kterém pojištěnec dosáhl 18 let věku, kalendářní roky předcházející a kalendářní roky před rokem 1986. Není-li však v rozhodném období alespoň pět kalendářních roků s vyměřovacím základem pojištěnce, prodlužuje se rozhodné období i před rokem 1986 postupně tak, aby zahrnovalo ještě jeden takový rok, nejvýše však kalendářní rok bezprostředně navazující po roce, v němž pojištěnec dosáhl věku 18 let. Rozhodné období se postupně prodlužuje, takže v plné délce 30 let se bude týkat důchodů přiznávaných až v roce 2016.⁴⁷

Př. Pojištěnec bude žádat o přiznání důchodu od roku 2009. Rozhodným obdobím budou roky 1986 - 2008 (23 let).

⁴⁴ Upraveno v §16 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁵ Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 37

⁴⁶ Srov. Příb, J., Voříšek V. a kol. Důchodové pojištění v České republice, Olomouc: ANAG, 1996, s. 88

⁴⁷ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 39

Vyloučené doby

Vyloučenými dobami se rozumí časové úseky, které se při stanovení vyměřovacího základu vylučují z rozhodného období. Rozlišují se vyloučené doby za účinnosti a před účinností zdp, tj. před 1. lednem 1996. Těmito dobami se rozumí doby, které se podle předpisů platných před tímto dnem vylučovaly při zjišťování hrubých výdělků pro účely výpočtu průměrného měsíčního výdělku. Okruh těchto dob je obdobný dobám vyloučeným podle §16 odst. 4 zákona č.155/1995 Sb., o důchodové Jde o doby, v nichž pojištěnec nedosáhl příjmy, které by byly zahrnuty do vyměřovacího základu. Nejčastější z nich je doba pobírání nemocenských dávek.⁴⁸ K vyloučeným dobám řadíme i pobírání starobního nebo invalidního důchodu, péče o dítě ve věku do čtyř let, studium, evidence na úřadu práce a další.

Smyslem vyloučených dob je, aby osobní vyměřovací základ nebyl rozmělněn úseky, v kterých zpravidla nejsou dosaženy příjmy.

Vyměřovací základ

Vyměřovacím základem (VZ) rozhodným pro výpočet důchodové dávky se rozumí vyměřovací základ pro stanovení pojistného na sociální pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Vyměřovacím základem za dobu před 1. lednem 1996 je hrubý výdělek stanovený pro účely důchodového zabezpečení podle předpisů platných do 31. prosince 1995. Vyměřovací základ tvoří i náhrada za ztrátu výdělku po skončení pracovní neschopnosti náležející za pracovní úraz nebo nemoc z povolání, příp. za ztrátu na služebním příjmu po skončení neschopnosti k službě.

Všeobecný vyměřovací základ

Všeobecný vyměřovací základ (VVZ) představuje výši průměrné měsíční mzdy za kalendářní rok. Rozhodující pro stanovení všeobecného vyměřovacího základu jsou údaje zjištěné Českým statistickým úřadem. Jeho výši stanoví vláda nařízením vždy do 30. září kalendářního roku. Výše všeobecného vyměřovacího základu pro rok 2007 je částka 21 527 Kč.⁴⁹ Má sloužit k přizpůsobení skutečných započitatelných příjmů pojištěnce vzhledem k růstu mezd.⁵⁰ Pro přehlednost jsou všeobecné vyměřovací základy od roku 1986 do roku 2008 uvedeny v příloze č. 4.

⁴⁸ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 207

⁴⁹ Stanoveno nařízením vlády č. 365/2008 Sb.

⁵⁰ Srov. Příb, J., Vofříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG 1996, s. 96

Přepočítací koeficient

Přepočítací koeficient (PK) pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který o dva roky předchází přiznání důchodu, stanoví vláda svým nařízením tak jako všeobecný vyměřovací základ do 30. září kalendářního roku.⁵¹

Je to podíl průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o jeden rok předchází roku přiznání důchodu a průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu. Rozhodující jsou přitom údaje o průměrné měsíční mzdě zjištěné Českým statistickým úřadem. Výše přepočítávacího koeficientu pro rok 2007 činí 1,0942.⁵² V příloze č. 5 je vyhotovena tabulka s přepočítacími koeficienty.

Roční vyměřovací základ

Ročním vyměřovacím základem (RVZ) se rozumí součin úhrnu vyměřovacích základů pojištěnce za kalendářní rok a koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Zaokrouhluje se na celé koruny nahoru.⁵³

Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu

Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu (KNVVZ) se stanoví jako podíl všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu, vynásobeného přepočítacím koeficientem a všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, za který se vypočítává roční vyměřovací základ. Stanoví se s přesností na čtyři platná desetinná místa. Na základě příslušných nařízení vlády je pak možné stanovit příslušné koeficienty nárůstu všeobecného vyměřovacího základu pro výpočet důchodů.⁵⁴

Koeficient nárůstu činí vždy nejméně hodnotu 1. Koeficient můžeme zjistit podle následujícího vzorce:⁵⁵

$$\text{KNVVZ} = \frac{\text{VVZ za kalendářní rok, který o 2 roky předchází rok přiznání důchodu} \times \text{PK}}{\text{VVZ za kalendářní rok, za který se vypočítává RVZ}}$$

⁵¹ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG 1996, s. 98

⁵² Upraveno nařízením vlády č. 365/2008 Sb.

⁵³ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 88

⁵⁴ Upraveno v §17 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁵ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 39

VVZ = všeobecný vyměřovací základ
PK = přepočítací koeficient
RVZ = roční vyměřovací základ

Přehled koeficientů nárůstu všeobecného vyměřovacího základu po důchody přiznané v roce 2009 najdeme v příloze č. 6.

2.3 Způsob výpočtu důchodu

Zákon o důchodovém pojištění zavedl ve srovnání s předchozími předpisy odlišné postupy v několika směrech. Lze je charakterizovat výrazy univerzálnost (jednotnost při výpočtu důchodu ovlivněnou pouze celkovou dobou pojištění a výpočtovým základem), dvousložkovost a dynamičnost.

Dvousložkovostí rozumíme skladbu veškerých druhů důchodů ze dvou složek; *základní a procentní výměry*. Základní výměra je jednotná, stanovená zákonem, resp. zvyšovaná nařízením vlády. Je zaručena všem poživatelům důchodů a plní *sociální úlohu důchodů*. V procentní výměře se realizuje univerzálnost pojištění, ale promítá se zde i individuální přínos každého jednotlivce (zásluhový princip). Dynamičnost se projeví tím, že se hodnota některých prvků pravidelně mění v závislosti na vývoji určitých parametrů. Úsekem solidarity lze označit solidaritu skupin pojištěnců s vysokými příjmy se skupinami s nízkými příjmy. Obsahuje v sobě další sociální akcent důchodové systému.⁵⁶

Pro výpočet starobního důchodu stanovíme důchodový věk a den, od kterého má být důchod přiznán. Musí být samozřejmě splněny všechny potřebné podmínky nároku na důchod. Základní výměra důchodu je jednotná pro všechny důchody. V roce 2009 dosahuje částky 2170 Kč měsíčně. V roce 2010 se výše nemění.

Procentní výměra se stanovuje individuálně procentní sazbou z výpočtového základu podle získaných dob pojištění. Za každý rok důchodového pojištění náleží 1,5% výpočtového základu.

Pro stanovení výpočtového základu je důležitý osobní vyměřovací základ. Ten zjednodušeně řečeno tvoří měsíční průměr všech příjmů dosažených v rozhodném období. V roce 2009 je to období od roku 1986 do 2008. Jednotlivé roční příjmy se násobí koeficienty, které se odvozují od průměru dosažených příjmů všech pojištěnců v jednotlivých letech. Koeficienty stanovuje každý rok vláda svým nařízením.

---

⁵⁶ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 205

Do důchodu se započítávají příjmy, z nichž je odváděno pojistné na sociální zabezpečení. Vypočtená částka důchodu se zaokrouhluje směrem nahoru.⁵⁷ V příloze č. 7 a 8 je uvedena metodická pomůcka pro výpočet starobního důchodu v roce 2009 a 2010, včetně určení výpočtového základu.

Uvádím příklad výpočtu starobního důchodu v roce 2009:

Muž narozený 3.6.1947 požádal o řádný starobní důchod dle §29 zdp. Jeho důchodový věk je 62 let, tzn. 3.6.2009. Získal 45 let pojištění. Osobní vyměřovací základ (OVZ) za rozhodné období 1986-2008 činí 24 920 Kč. V jaké výši bude starobní důchod vyplácen? Výpočtový základ se stanoví z OVZ 24 920 Kč následujícím způsobem:

- částka 10 500 Kč (1. redukční hranice) náleží v plné výši
- k této částce přičteme 30% rozdílu mezi částkou 24 920 a 10 500 (14 420Kč). Druhá redukční hranice je 27 000 Kč - tzn. 30% z 14 420= 4326 Kč. Výpočtový základ činí 14 826 Kč (10 500+4 326). Za každý rok pojištění náleží 1,5% výpočtového základu, (za 45 let pojištění bude procentní výměra starobního důchodu 67,5% výpočtového základu - tj. 10 008 Kč a základní výměra 2 170 Kč). **Starobní důchod bude vyplácen ve výši 12 178 Kč** (10 008+2 170).⁵⁸

Uvádím příklad výpočtu starobního důchodu v roce 2008:

Muž narozený 3.6.1946 požádal o řádný starobní důchod dle §29 zdp. Jeho důchodový věk je 61 let a deset měsíců, tzn. 3.4.2008. Získal 45 let pojištění. Osobní vyměřovací základ (OVZ) tohoto muže za rozhodné období 1986-2007 činí 24 920 Kč. V jaké výši bude starobní důchod vyplácen? Výpočtový základ se stanoví z OVZ 24 920 Kč následujícím způsobem:

- částka 10 000 Kč (1. redukční hranice) náleží v plné výši
- k této částce se přičteme 30% rozdílu mezi částkou 24 920 a 10 000 (14 920 Kč). Druhá redukční hranice je 24 800 Kč - tzn. 30% z 14 920 = 4476 Kč.

Výpočtový základ činí 14 476 Kč (10 000+4 476). Za každý rok pojištění náleží 1,5% výpočtového základu, tzn., že za 45 let pojištění bude procentní výměra starobního důchodu 67,5% výpočtového základu - tj. 9 772 Kč a základní výměra 1 700 Kč. **Starobní důchod bude vyplácen ve výši 11 472 Kč** (9 772 + 1700).⁵⁹

⁵⁷ Příručka budoucího důchodce 2009, Česká správa sociálního zabezpečení. Praha, 2009 s. 15

⁵⁸ Vypracováno autorem

⁵⁹ Vypracováno autorem

Na příkladech vidíme, že vzhledem ke *změně redukčních hranic* pro stanovení výpočtového základu a výši základní výměry, se liší výměra důchodu starobního v roce 2009 od předcházejícího roku 2008. Rozdíl činí částka ve výši 706 Kč (procentní výměra o 236 Kč, pevná o 470 Kč).

Pozn.: V roce 2010 nedochází ke změně redukčních hranic.

2. 4 Podání žádosti o starobní důchod

Žádost o starobní důchod uplatní každý člověk osobně, event. prostřednictvím zákonného zástupce. Je možné zastoupení zmocněncem (na základě plné moci). Zmocněnec musí za žadatele uvést a podepsat některá prohlášení a sdělení zásadního charakteru (např. o výchově nezletilých dětí, o pobírání dávek nemocenského, o dobách odpracovaných od ukončení povinné školní docházky, náhradních dobách pojištění), s nimiž nemusí být vždy dokonale seznámen. Proto je vhodné, aby se žadatelé o důchod při sepisování žádostí nechali zastupovat pouze ve výjimečných případech.

Žádost o starobní důchod lze podat nejdříve čtyři měsíce před datem, od něhož je důchod požadován. Později je to možné kdykoliv. Zpětně lze důchod za dobu před 1.1.2009 vyplatit maximálně za tři roky. Od 1.1.2009 dochází k postupnému prodlužování této doby až na budoucích pět roků. To však pouze v příp., že už před uvedenými třemi lety (v budoucnu až pěti lety) vznikl nárok na výplatu důchodu.

Od ledna 2007 žádosti o důchod (s výjimkou žádostí o důchod v působnosti příslušného orgánu Ministerstva vnitra ČR, Ministerstva obrany ČR nebo Ministerstva spravedlnosti ČR) sepisují okresní (v Praze Pražská, v Brně Městská) správy sociálního zabezpečení (OSSZ/PSSZ/MSSZ) podle místa trvalého bydliště žadatele.⁶⁰

K sepsání žádosti jsou nutné tyto doklady:

- občanský průkaz, u cizinců pas či povolení k pobytu
- doklady o studiu, učení (i nedokončeném)
- muži předkládají doklady (potvrzení, vojenská knížka) o výkonu vojenské služby
- ženy předkládají doklady prokazující výchovu dětí (rodné listy)

---

⁶⁰ <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/podani-zadosti-o-duchod.htm>, 29.10.2009

- potvrzení zaměstnavatele o vyplácených náhradách za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti náležející za pracovní úraz (nemoc z povolání)
- pokud občan chce důchod vyplácet na účet u peněžního ústavu, musí k žádosti přiložit vyplněný a bankou potvrzený tiskopis „Žádost o zařízení výplaty důchodu poukazem na účet“
- doklady prokazující zaměstnání v cizině
- chybí-li některé doby pojištění, předkládají se náhradní doklady, které prokazují výdělečnou činnost - potvrzení zaměstnavatele, pracovní smlouvy, svědecké prohlášení aj.

Při podání žádosti o pozůstalostní dávku, pokud již zemřelá osoba pobírala důchod, se předkládá:

- občanský průkaz, u cizinců pas či povolení k pobytu
- úmrtní list zesnulého
- oddací list - při žádosti o vdovský/vdovecký důchod
- rodné listy – u sirotčích důchodů

Pokud osoba, po které se žádá o pozůstalostní dávku, dosud nepobírala vlastní důchod, předkládá pozůstalá osoba ještě veškeré doklady týkající se zesnulého/ho, které se předkládají k žádosti o starobní, případně invalidní důchod.⁶¹

Po sepsání jsou všechny žádosti odeslány na Českou správu sociálního zabezpečení, která o nich rozhoduje. Délka vyřízení žádosti závisí na tom, zda jsou v evidenci ČSSZ všechny podklady, či nikoliv. Může se stát, že chybí, protože organizace dříve nesplnily svou zákonnou povinnost a neposlaly potřebné dokumenty ČSSZ. V takovém případě se musí chybějící doby pojištění došetřit. V průměru se doba vyřízení žádosti o důchod pohybuje kolem 3 měsíců. Ve výjimečných případech, kdy žádost nelze definitivně vyřídit z důvodu nezbytného šetření, poskytuje ČSSZ žadateli zálohu.

Důchody vyplácí ČSSZ Praha podle vnitrostátních předpisů o důchodovém pojištění, podle mezistátních smluv o sociálním zabezpečení a od 1. května 2004 také podle práva sociálního zabezpečení Evropské unie.

---

⁶¹ <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/podani-zadosti-o-duchod.htm>, 29.10.2009

Všechna rozhodnutí ČSSZ zasílá do vlastních rukou adresáta. Důchod se vyplácí přímo oprávněnému nebo jeho zákonnému zástupci v hotovosti prostřednictvím držitele poštovní licence (Česká pošta) na adresu trvalého nebo přechodného bydliště nebo bankovním převodem na účet. Formu výplaty si žadatel volí při sepisování žádosti o důchod. V každém kalendářním měsíci je celkem 13 výplatních termínů důchodů; od 2. do 24. dne v měsíci vždy v sudé dny, a také 15. den v měsíci, kdy je důchod zasílán pojištěncům do ústavu sociální péče. ČSSZ vyplácí důchody předem.

Př. splatnost důchodu je stanovena na 12. den v měsíci, poživateli důchodu je důchod vyplacen např. v měsíci říjnu od 12. října do 11. listopadu.

Na webových stránkách MPSV, v sekci důchodové pojištění, jsou umístěny kalkulačky pro orientační představu o výši důchodu a tzv. věková kalkulačka.

Jednou ročně mohou občané požádat ČSSZ o zaslání informativního osobního listu důchodového pojištění. List obsahuje přehled dob důchodového pojištění a náhradních dob pojištění, které jsou založeny v evidenci na ČSSZ pod rodným číslem žadatele. Od roku 1986 jsou uvedeny i dosažené příjmy a vyloučené doby, které slouží pro stanovení osobního vyměřovacího základu při výpočtu důchodu.⁶²

2.5 Pravidla zvyšování důchodů

Do konce 80. let se v ČR používala příležitostná valorizace důchodů. Hladina cen byla v zásadě stabilní. K pravidelnému zvyšování důchodů došlo až po účinnosti zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení.⁶³

Po roce 1996 se ve zvyšování důchodu promítá růst úhrnného indexu spotřebitelských cen a reálné mzdy. Pravidla pro zvyšování důchodů mají zamezit snižování hodnoty přiznaných důchodů vlivem růstu cen a přílišný rozdíl mezi vývojem mezd a důchodů.⁶⁴ Jsou stanovena v § 67 zdp. Zvýšení důchodu, tzv. valorizace, nastává na základě vládního nařízení. Zpravidla k ní dochází od ledna kalendářního roku. Většinou se zvyšuje procentní, někdy i základní výměra důchodu.

Valorizace v roce 2009 nerozlišovala, zda byl důchod přiznán před 1. lednem 1996 nebo po 31. prosinci 1995. V roce 2009 základní výměra důchodu zůstala stejná a procentní výměra vzrostla o 4,4%. Od ledna 2010 nedošlo k žádné valorizaci důchodů.

⁶² Sociální zabezpečení 2009, Česká správa sociálního zabezpečení, 2009, s. 17

⁶³ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 242

⁶⁴ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 90

Pokud růst cen dosáhne 5%, zvýší se důchody mimo pravidelný termín, v tzv. mimořádném termínu. Zvýšení nastane od splátky důchodu splatné v pátém kalendářním měsíci následujícím po kalendářním měsíci, v němž růst cen dosáhl aspoň 5%. Takové mimořádné zvýšení nastalo v roce 2008. Vládním nařízením č. 211/2008 Sb. , o druhém zvýšení důchodu v roce 2008, od srpnové splátky byla zvýšena základní výměra z 1 700 Kč o 470 Kč, tzn. výše základní výměry činila 2 170 Kč. Tato částka platí i pro důchody přiznané v roce 2009 a v roce 2010.

Všechny vyplácené důchody se zvyšují bez žádosti, tj. automaticky. O zvýšení důchodu se nevydává rozhodnutí, ale pouze písemné oznámení.

Procentní výměra vypláceného důchodu se zvyšuje o 2000 Kč měsíčně ode dne, kdy poživatel dosáhl 100 let. Jedná se o finanční příspěvek, který slouží k pokrytí zvýšených životních nákladů souvisejících se stářím.⁶⁵

V září 2009 ČSSZ vyplácela 2 094 808 starobních důchodů, invalidních (plně i částečně) 586 867, pozůstalostních 716 868. Přitom celkově evidovala 2 770 585 penzistů. Vyplácela 3 398 543 důchodů. Do zahraničí zasílala ještě 55 751 důchodů. Průměrná výše starobního důchodu činila v září 10 031 Kč (z toho u mužů 11 755 Kč, u žen 9 124 Kč). Pro srovnání: v roce 2005 ke stejnému datu činil průměrný starobní důchod 7 731 Kč (u mužů činil 8 646 Kč a u žen 7 020 Kč). Průměrný věk penzistů pobírajících starobní důchod byl v září 2009: 68 let (muži 69 let a ženy 66 let). Nejvyšší průměrný starobní důchod dostávali důchodci v Praze 10 720 Kč (muži: 11 755 Kč, ženy: 9 940 Kč), nejnižší v kraji Vysočina 9 752 Kč (muži: 10 724 Kč, ženy: 8 919 Kč).⁶⁶

Na okrese Břeclav dle statistiky ČSSZ Praha: celkový počet starobních důchodů: 15 983, z toho 8 857 ženy, muži 7 126. Průměrná výše důchodu 9 616 Kč (muži 10 615 Kč, ženy 8 813 Kč). Průměrný věk 67 let (u mužů 69 let, u žen 66 let).

---

⁶⁵ Příručka budoucího důchodce v roce 2009, Česká správa sociálního zabezpečení, Praha: 2009, s. 18

⁶⁶ <http://www.cssz.cz/cz/informace/media/tiskove-zpravy>, 2009, cit. 13.10.2009

3. DRUHY DŮCHODŮ

Z důchodového pojištění se poskytují důchody

- starobní
- invalidní
- pozůstalostní

Z uvedeného výčtu vyplývá, že podle zdp se poskytují důchody nahrazující v zásadě ztrátu příjmu z předchozí výdělečné činnosti v důsledku stáří, invalidity a úmrtí živitele.

Podle toho jsou tyto důchody odvozeny buď přímo z příjmu z výdělečné činnosti (jde o tzv. přímé důchody - starobní a invalidní) nebo z důchodu, jde-li o důchody pozůstalých (nazýváme je odvozené důchody - vdovské, vdovecké a sirotčí)⁶⁷

3. 1 Starobní důchody

Starobní důchod je základní dávkou důchodového pojištění. Označení nese již od roku 1907, kdy nabytí platnosti zákon č. 1/1907 ř. z., o penzijním připojišťování zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných. Byl nazýván starobní rentou.

Tento druh důchodu lze pokládat za nejdůležitější. Náklady na jeho poskytování tvoří největší položku ve výdajích na důchodové pojištění a systémové změny se prvotně provádějí u tohoto druhu důchodu a pro jiné druhy důchodů se pak odvozují.⁶⁸ Je tedy nejčetnějším ze všech druhů důchodů a doba jeho pobírání z hlediska poživatelů důchodů je nejdelší.

Účel tohoto druhu důchodu je obsažen již v názvu dávky. Jde o důchod, který má nahradit ztrátu nebo omezení pracovního příjmu, které jsou způsobeny věkem jako sociální událostí.⁶⁹ Starobní důchod je tedy dávkou, která je podmíněna sociální událostí spočívající v dosažení určitého věku.⁷⁰

Stáří je jednou z podmínek nároku na něj. Je ovlivněno subjektivním náhledem každého jednotlivce. Při objektivizaci tohoto pojmu hrají roli nejen aspekty medicínské, ale i sociální, ekonomické a politické. Proč i politické? Pojem stáří bývá předmětem

⁶⁷ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 123

⁶⁸ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 211

⁶⁹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 211

⁷⁰ Srov. Brejcha, A., Šantrůček, V. Právo důchodového pojištění. Praha: Linde, 1998, s. 139

politických jednání při schvalování zásadních změn sociálních zákonů.⁷¹ Odchod do starobního důchodu, tzv. penze, je pro každého člověka důležitým životním mezníkem. Je proto třeba se na něj dobře připravit.

Zákon o důchodovém pojištění (dále zdp) rozlišuje dva druhy starobního důchodu:

- starobní důchod, na který vzniká nárok nejdříve dosažením důchodového věku (řádný starobní důchod)
- starobní důchod, na který vzniká nárok před dosažením důchodového věku (předčasný starobní důchod).⁷²

Důchodový věk

Dosažení důchodového věku je jednou ze základních podmínek pro získání nároku na starobní důchod. Od něho se odvíjí také možnost předčasného odchodu do starobního důchodu.

V minulém roce bylo rozhodnuto o parametrických změnách v základním důchodovém systému. K nejvýznamnějším opatřením patří plynulé pokračování v postupném zvyšování důchodového věku na 65 let u mužů a žen, které nevychovaly žádné dítě nebo jedno dítě, a na 62 - 64 let u ostatních žen (podle počtu vychovaných dětí). Cílem opatření je především přispět k lepší finanční udržitelnosti základního důchodového pojištění.⁷³

Stanovení důchodového věku pro muže a ženy bylo v ČR až do počátku druhé poloviny 20. století shodné. Poprvé rozdíl zavedl zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení. U mužů byl důchodový věk stanoven na 60 let, u žen na 55 let při získání aspoň 20 let zaměstnání; při získání doby zaměstnání kratší než 20 let, avšak nejméně 5 let byl věk stanoven na 65 let jednotně bez rozlišení, zda jde o muže nebo ženu.⁷⁴

V době přijetí této právní úpravy zhruba polovina ve světě tehdy existujících důchodových soustav přiznávala ženám nižší důchodový věk než mužům, bez ohledu na počet vychovaných dětí.

---

⁷¹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 211

⁷² Srov. Přib, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 58

⁷³ Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ Praha, ročník 40, 2009, č. 3, s. 24

⁷⁴ Národní pojištění, měsíčník MPSV, Praha, 2001, č. 8-9

Zákonem č. 101/1964 Sb., byl důchodový věk diferencován podle počtu vychovaných dětí, v rozmezí od 53 až do 57 let. Při získání doby zaměstnání kratší než 25 let, ale nejméně 10 let, byl stanoven důchodový věk na 65 let shodně pro muže i ženy. U žen, které získaly dobu zaměstnání aspoň 20 let, byl navíc stanoven důchodový věk na 60 let při výchově jednoho dítěte a na 62 let pro bezdětné ženy.

Od ledna 1976 zákonem č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení, byla upravena věková podmínka u žen, které získaly dobu zaměstnání aspoň 20 let, na stejnou věkovou hranici 60 let. Tyto další diference znamenaly ve světě ojedinělou právní úpravu.

Zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996, bylo zavedeno *postupné zvyšování důchodového věku*.

V některých členských zemích EU i dalších státech zatím existuje rozdílný důchodový věk mužů a žen. Tyto rozdíly jsou v EU obecně považovány za dočasné výjimky a jsou odůvodněny různým historickým vývojem důchodových systémů v jednotlivých zemích. Postupně se však důchodový věk mužů a žen sblíží, zásadně směrem k vyššímu věku (pro srovnání: ve Francii je flexibilní, pohybuje se mezi 60-65 lety, v Německu t. č. 65 let pro muže i ženy, v Polsku činí 65 let pro muže a 60 let pro ženy, v Rakousku 65 let pro muže a 60 let pro ženy - pozn. v období let 2024 - 2033 se pro ženy postupně zvýší rovněž na 65 let).⁷⁵

V České republice je důchodový věk diferencován podle toho, zda se jedná o muže nebo o ženu. U žen je odlišný podle počtu vychovaných dětí. Aby určité dítě mohlo být ženě hodnoceno jako vychované, musí být splněny dvě podmínky. Musí se jednat o dítě, které má k ženě určitý vztah - jedná se o dítě vlastní nebo osvojené nebo o dítě, které žena převzala do trvalé péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu.

Druhá podmínka výchovy dítěte je splněna, jestliže žena pečuje o dítě ve věku do dosažení zletilosti alespoň po dobu deseti roků. Pokud se ujala výchovy dítěte po dosažení osmého roku jeho věku, je podmínka splněna, jestliže žena pečuje o dítě od převzetí do výchovy do dosažení zletilosti dítěte, nejméně však pět let. Do doby péče o dítě se započítává též doba, po kterou nemohla žena o dítě pečovat pro nemoc nebo

---

⁷⁵ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 213

proto, že dítě bylo ze zdravotních důvodů v ústavní péči. Dále se podmínka výchovy považuje za splněnou, jestliže žena pečovala o nezletilé dítě od jeho narození do jeho úmrtí, pokud dítě zemřelo po dosažení šesti měsíců věku, nebo alespoň poslední tři roky před dosažením důchodového věku.⁷⁶

Stanovení důchodového věku tedy ovlivňuje několik kritérií. Důchodový věk můžeme rozdělit na:

- obecný důchodový věk
- snížený důchodový věk

Obecný důchodový věk je upraven v § 32 zdp, a to v závislosti na časovém období. Jedná se o tři časová období:

1. *důchodový věk* činí podle § 32 odst. 1 zdp 60 let u mužů a 53 až 57 let u žen podle počtu vychovaných dětí, pokud jde o pojištěnce narozené před rokem 1936.⁷⁷ U žen činí důchodový věk:

- 53 let, pokud vychovaly aspoň pět dětí,
- 54 let, pokud vychovaly tři nebo čtyři děti,
- 55 let, pokud vychovaly dvě děti,
- 56 let, pokud vychovaly jedno dítě,
- 57 let, pokud nebylo vychováno žádné dítě.

2. *důchodový věk* u pojištěnců narozených v období let 1936 až 1968 - věková hranice pro odchod do důchodu se postupně zvyšuje – u mužů o dva kalendářní měsíce a u žen o čtyři kalendářní měsíce za každý započatý rok po 31.12.1995. Za důchodový věk se považuje věk dosažený v takto určeném kalendářním měsíci v den, který se číslem shoduje se dnem narození pojištěnce. Pokud měsíc neobsahuje tento den, připadá na poslední den v kalendářním měsíci.⁷⁸

3. *důchodový věk* u pojištěnců narozených po roce 1968 činí u mužů 65 let a u žen:

- 62 let, pokud vychovaly aspoň čtyři děti,
- 63 let, pokud vychovaly tři děti,
- 64 let, pokud vychovaly dvě děti,
- 65 let, pokud vychovaly jedno dítě a ženy bezdětné

Snížený důchodový věk je reakcí na dřívější právní úpravu, která byla výhodnější než úprava v § 32 zdp. Zachování sníženého důchodového věku ve zvláštních případech

⁷⁶ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 45-46

⁷⁷ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 126, dále upraveno § 32 zdp

⁷⁸ § 32 zákona č.155/1955 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

je dáno sociálními hledisky i obecnými právními zásadami o zachování získaných nároků. Vzhledem k tomu, že se jedná o značně členitou a obsáhlou problematiku, budu se zde zabývat pouze základními hledisky.

Snížený důchodový věk (upraven v § 74, § 74a, § 76 a § 94 zdp) se nezvyšuje podle § 32 odst. 2 zdp o příslušný počet kalendářních měsíců za kalendářní roky po roce 1995. Za důchodový věk se považuje snížená věková hranice stanovená dle předpisů platných před 1.1.1996 po odpracování stanovené doby zaměstnání v I. pracovní kategorii nebo v I. (II.) kategorii funkcí. Nárok na tuto sníženou věkovou hranici zůstává zachován do 31. 12. 2018 (např. 10 let zaměstnání v I. pracovní kategorii - věk 55 let).⁷⁹

Důchodový věk má zásadní význam především pro nárok na starobní důchod, neboť jeho dosažení patří mezi základní podmínky nároku na tento důchod. Důchodový věk však ovlivňuje též nároky na ostatní důchody (mimo sirotčí důchody), případně má vliv na výši těchto důchodů.⁸⁰

Určení věku, v němž může občan odejít do důchodu, je složitá záležitost, která je ovlivňována mnoha faktory. Pro českou úpravu stanovení důchodového věku je typické postupné prodlužování. Důvody takového prodlužování jsou především demografické, zejména stárnutí populace a jeho ekonomické důsledky na počátku 21. století. Průměrná střední délka života při narození se v ČR zvýšila k 31.12.2008 u mužů na 73,96 let a u žen na 80,13 let.⁸¹

Od 1.1.2010 dochází nadále k postupnému navyšování důchodového věku až do cílové hranice 62 - 65 let. Podrobně je důchodový věk uveden v následující tabulce.⁸²

---

⁷⁹ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG 1996, s. 126

⁸⁰ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 45-57

⁸¹ http://www.czso.cz/csu/redakce/zakladni_udaje_o_ceske_republice, 6.4.2010

⁸² Příručka budoucího důchodce v roce 2009, ČSSZ Praha, 2009, s. 3

Tabulka důchodového věku platná od roku 2010:

Důchodový věk (roky a měsíce)

Rok narození	Muži	Ženy					
		bezdětná	1 dítě	2 děti	3 děti	4 děti	5 a více dětí
1936	60 + 2	57	56	55	54	54	53
1937	60 + 4	57	56	55	54	54	53
1938	60 + 6	57	56	55	54	54	53
1939	60 + 8	57 + 4	56	55	54	54	53
1940	60 + 10	57 + 8	56 + 4	55	54	54	53
1941	61	58	56 + 8	55 + 4	54	54	53
1942	61 + 2	58 + 4	57	55 + 8	54 + 4	54 + 4	53
1943	61 + 4	58 + 8	57 + 4	56	54 + 8	54 + 8	53 + 4
1944	61 + 6	59	57 + 8	56 + 4	55	55	53 + 8
1945	61 + 8	59 + 4	58	56 + 8	55 + 4	55 + 4	54
1946	61 + 10	59 + 8	58 + 4	57	55 + 8	55 + 8	54 + 4
1947	62	60	58 + 8	57 + 4	56	56	54 + 8
1948	62 + 2	60 + 4	59	57 + 8	56 + 4	56 + 4	55
1949	62 + 4	60 + 8	59 + 4	58	56 + 8	56 + 8	55 + 4
1950	62 + 6	61	59 + 8	58 + 4	57	57	55 + 8
1951	62 + 8	61 + 4	60	58 + 8	57 + 4	57 + 4	56
1952	62 + 10	61 + 8	60 + 4	59	57 + 8	57 + 8	56 + 4
1953	63	62	60 + 8	59 + 4	58	58	56 + 8
1954	63 + 2	62 + 4	61	59 + 8	58 + 4	58 + 4	57
1955	63 + 4	62 + 8	61 + 4	60	58 + 8	58 + 8	57 + 4
1956	63 + 6	63	61 + 8	60 + 4	59	59	57 + 8
1957	63 + 8	63 + 4	62	60 + 8	59 + 4	59 + 4	58
1958	63 + 10	63 + 8	62 + 4	61	59 + 8	59 + 8	58 + 4
1959	64	64	62 + 8	61 + 4	60	60	58 + 8
1960	64 + 2	64 + 2	63	61 + 8	60 + 4	60 + 4	59
1961	64 + 4	64 + 4	63 + 4	62	60 + 8	60 + 8	59 + 4
1962	64 + 6	64 + 6	63 + 8	62 + 4	61	61	59 + 8
1963	64 + 8	64 + 8	64	62 + 8	61 + 4	61 + 4	60
1964	64 + 10	64 + 10	64 + 4	63	61 + 8	61 + 8	60 + 4
1965	65	65	64 + 8	63 + 4	62	62	60 + 8
1966	65	65	65	63 + 8	62 + 4	62	61
1967	65	65	65	64	62 + 8	62	61 + 4
1968	65	65	65	64	63	62	61 + 8
1969	65	65	65	64	63	62	62

Podmínky nároku na starobní důchod

Podmínky nároku na starobní důchod při dosažení důchodového věku jsou upraveny v § 29 zdp. Podle úpravy platné do 31.12.2009 měl občan nárok na starobní důchod, jestliže získal dobu pojištění nejméně:

- 25 let a dosáhl důchodového věku (zavedeno už v roce 1964),
- 15 let a dosáhl aspoň 65 let věku.

Další parametrickou změnou v této oblasti je však postupné prodloužení doby pojištění potřebné pro nárok starobní důchod z 25 na 35 let včetně náhradních dob pojištění nebo na 30 let bez náhradních dob pojištění. Tzn., že v roce 2010 bude činit potřebná doba pojištění 26 let a stanovených 35 let bude dosaženo v roce 2019.

Tabulka důchodového věku a potřebné doby pojištění: ⁸³

kalendářní rok, kdy je dosaženo důchodového věku před rokem 2010	potřebná doba pojištění
2010	26 let
2011	27 let
2012	28 let
2013	29 let
2014	30 let
2015	31 let
2016	32 let
2017	33 let
2018	34 let
po roce 2018	35 let

Pokud občan dovrší důchodového věku po roce 2014 a nemá potřebnou dobou pojištění (31 až 35 let), na starobní důchod má nárok, jestliže získal aspoň 30 let tzv. čisté doby pojištění, což znamená výdělečná činnost bez náhradních dob pojištění.⁸⁴

⁸³ Změny v důchodovém pojištění, Informační leták ČSSZ Praha, 2009, dále upraveno v § 29, odst. 1 zdp

⁸⁴ § 29, odst. 3 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Podle nové úpravy se zpřísňují podmínky nároku na poměrný starobní důchod. Podle dosavadní úpravy byl potřebný věk 65 let a doba pojištění minimálně 15 let. Nově dochází k postupnému navýšení věku i doby pojištění v závislosti na kalendářním roce dosažení potřebného věku. Věk se odvozuje od důchodového věku *muže* stejného data narození, který se navýší o 5 let.⁸⁵

potřebný věk v roce	potřebná doba pojištění
65 let před rokem 2010	15 let
důchodový věk muže stejného data narození +5 let v roce 2010	16 let
důchodový věk muže stejného data narození +5 let v roce 2011	17 let
důchodový věk muže stejného data narození +5 let v roce 2012	18 let

Výše důchodu

Každý občan, který požádá ČSSZ o důchod, obdrží písemné rozhodnutí o přiznání a výši starobního důchodu nebo o zamítnutí žádosti. Součástí rozhodnutí je osobní list důchodového pojištění, ve kterém jsou uvedeny započítané doby pojištění a příjmy dosažené v rozhodném období.⁸⁶ Výše důchodu se skládá ze základní výměry a procentní výměry.

Základní výměra důchodu se stanoví pevnou částkou. V roce 2009 činí 2 170 Kč měsíčně. Nemá žádný vztah k výpočtovému základu jedince a odráží sociální hledisko (zásada sociální potřebnosti). Pro rok 2010 se výše částky nemění.

Procentní výměra důchodu je individuální a určuje se stanovenou procentní sazbou z výpočtového základu podle získané doby pojištění a ve stanoveném rozsahu včetně náhradních dob pojištění (zásada zásluhovosti).

Výše procentní výměry starobního důchodu činí za každý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod 1,5 % výpočtového základu. Rokem rozumíme 365 kalendářních dní. Minimální výše procentní výměry je 770 Kč měsíčně,

⁸⁵ § 29, odst. 2 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁶ Příručka budoucího důchodce v roce 2009, ČSSZ Praha, 2009, s. 3

maximální výše není stanovena.⁸⁷ Průměrná výše starobního důchodu v srpnu 2009 činí částku 10 382 Kč.⁸⁸

Při výdělečné činnosti po vzniku nároku na důchod se starobní důchod zvyšuje o 1,5% výpočtového základu za 90 kalendářních dnů této činnosti po 30. červnu 2001. Před 1. červencem 2001 činilo toto zvýšení 1 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů. Tzn., že pojištěnec vykonává výdělečnou činnost a nepobírá starobní důchod. Pro tento účel nelze považovat dobu dočasné pracovní neschopnosti nebo pobírání dávek nemocenského pojištění, dobu pracovního volna bez náhrady příjmu a doba neomluvené absence.⁸⁹

Souběh důchodu s příjmem

Od ledna 2010 se již nevyžaduje sjednání pracovně právního vztahu na dobu určitou maximálně na jeden rok (platilo do 31.12.2009).⁹⁰

Starobní důchod před dosažením důchodového věku

Jedná se o trvale snížený starobní důchod, který je upraven v § 31 zdp. Nárok na důchod vzniká v závislosti na dosaženém věku pojištěnce a na získání potřebné doby pojištění.

Pokud důchodový věk pojištěnce činí alespoň 63 let, vznikne nárok na tento druh důchodu nejdříve v 60 letech. V příp., že jeho důchodový věk je nižší než 63 let, může požádat o důchod nejvýše 3 roky před dosažením důchodového věku.

Nevýhodnou je, že důchod už nikdy nebude přepočítán a zůstane trvale krácen. Přepočet takto stanového důchodu je možný jen z důvodu dalšího zaměstnání bez pobírání důchodu.⁹¹

Tento starobní důchod lze přiznat nejdříve ode dne podání žádosti o důchod, nikoliv zpětně. Nárok na výplatu důchodu zaniká při vykonávání výdělečné činnosti v rozsahu, která zakládá účast na důchodovém pojištění, nebo je poskytována podpora v nezaměstnanosti nebo při rekvalifikaci, a to v době do dosažení důchodového věku. Pozn. u osoby vykonávající samostatnou výdělečnou činnost náleží výplata důchodu, pokud rozdíl mezi příjmy a výdaji na rok 2009 nedosáhl částky 56 532 Kč.

⁸⁷ Upraveno v §33 zákona č. 100/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁸ Tisková zpráva ČSSZ Praha, 3.11. 2009

⁸⁹ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 63 – 64

⁹⁰ Upraveno § 37, odst.1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁹¹ Příručka budoucího důchodce v roce 2009, Česká správa sociálního zabezpečení, Praha, 2009, s. 8

Výše důchodu

Základní výměra se stanoví pevnou částkou, která v roce 2009 je 2 170 Kč měsíčně.⁹² Pro rok 2010 se výše částky nemění.

Výše procentní výměry důchodu činí za celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod 1,5 % výpočtového základu. Stanovená výše se snižuje za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne, od kterého se přiznává důchod, do dosažení důchodového věku o 0,9 % výpočtového základu a to za období prvních 720 dnů⁹³ a o 1,5% za období od 721. kalendářního dne.⁹⁴ Minimální výše procentní výměry činí 770 Kč měsíčně.⁹⁵

Průměrná výše předčasného starobního důchodu v srpnu 2009 byla 8 876 Kč.⁹⁶

Uvádím příklad výpočtu předčasného starobního důchodu v roce 2009:

Př. Zaměstnanec byl účasten důchodového pojištění nepřetržitě od 1.9.1967 do 13.2.2009. Jeho výpočtový základ činí 11 200 Kč, doba pojištění je 41 let. Od 14.2.2009 si požádal o předčasný starobní důchod o 3 roky dříve před dosažením důchodového věku. Jak to ovlivní výši jeho starobního důchodu?

Tyto 3 roky znamenají 12 celých a 1 započaté období 90 kalendářních dnů, ztrátu 11,7% (13x0,9%). Výpočet důchodu: základní výměra je ve výši 2 170 Kč (stejná pro všechny druhy důchodů). Procentní výměra důchodu se stanoví tak, že za každý rok pojištění náleží 1,5% výpočtového základu, za 41 let pojištění bude procentní výměra činit 61,5% výpočtového základu - tj. 6 888 Kč. Výsledná částka se snižuje o 0,9% za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby před dosažením důchodového věku. Tj. o 11,7% x 11 200 Kč, tj. 1 310 Kč. Částka 6 888 Kč se snižuje o 1 310 Kč, procentní výměra starobního důchodu je 5 578 Kč. **Společně se základní výměrou předčasný důchod tohoto občana bude 7 748 Kč (5578 + 2170).**⁹⁷

⁹² Nařízení vlády č. 211/2008 Sb., o druhém zvýšení důchodů v roce 2008 (účinnost od srpna 2008)

⁹³ Srov. Tröster, Petr a kol. Právo sociálního zabezpečení. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 217

⁹⁴ Upraveno v § 36, odst. 1 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁵ Upraveno v § 33 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁶ Tisková zpráva ČSSZ Praha, 3.11.2009

⁹⁷ vypracováno autorem

Uvádím příklad výpočtu předčasného starobního důchodu v roce 2010:

Př. Zaměstnanec získal v období od 1.9.1968 do 13.2.2010 celkem 41 let dob pojištění. Jeho výpočtový základ činí 11 200 Kč. Od 14.2.2010 si požádal o předčasný starobní důchod o 3 roky dříve před dosažením důchodového věku. Jak to ovlivní výši jeho starobního důchodu?

Tyto 3 roky znamenají, že trvalé krácení bude ve výši 14,7% (za 720 dní: $8 \times 0,9\%$ a za období od 721. dne: $5 \times 1,5\%$, celkem: 14,7 %). Výpočet důchodu: základní výměra je ve výši 2 170 Kč. Procentní výměra se stanoví tak, že za každý rok pojištění náleží 1,5% výpočtového základu, za 41 let pojištění bude procentní výměra starobního důchodu 61,5% výpočtového základu – 6 888 Kč. Výsledná částka se snižuje o 14,7% z výpočtového základu, tj. o 1 647 Kč. Částka 6 888 Kč se tedy snižuje o 1 647 Kč, procentní výměra starobního důchodu je 5 241 Kč. **Společně se základní výměrou předčasný důchod tohoto občana bude 7 411 Kč (5241 + 2170).**⁹⁸

Z uvedených příkladů lze pozorovat, že na základě změn platných od ledna 2010 výše předčasného důchodu je nižší o 337 Kč. Toto snížení je dáno vyšším trvalým krácením upraveným v rámci parametrických změn od ledna 2010.

Souběh nároků na dva důchody

Patří k mnohaleté tradici tuzemského právního řádu, že v některých případech připouští, aby občan pobíral více než jeden druh důchodu. Zpravidla jde o dva důchody.

Zákon o důchodovém pojištění upravuje:

a) souběh nároků na starobní a pozůstalostní důchod

Pozůstalostními důchody se pro tento účel rozumějí pouze vdovské a vdovecké důchody. Tento typ souběhů je nejčastější.⁹⁹ Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního důchodu a na výplatu vdovského nebo vdoveckého důchodu, vyplácí se vyšší důchod v plné výši (základní výměra a procentní výměra) a z druhého důchodu se vyplácí polovina procentní výměry. Je-li výše důchodů stejná, krátí se tímto způsobem vdovský nebo vdovecký důchod. Zvláštní postup platí v případě, byl-li starobní důchod zvýšen za další práci konanou po vzniku nároku na důchod. Toto zvýšení nepodléhá krácení, ani kdyby procentní výměra starobního důchodu byla nižší než procentní výměra vdovského nebo vdoveckého důchodu.

⁹⁸ vypracováno autorem

⁹⁹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 240

b) souběh nároků na starobní důchod a invalidní důchod

Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního důchodu a invalidního důchodu, vyplácí se jen jeden důchod, a to vyšší. Pokud by byly současně splněny podmínky nároku na tyto důchody ve stejné výši, vyplácí se ten důchod, který si občan zvolil. Dnem úpravy výplat těchto důchodů pro souběh zanikají nároky na důchody, které se nevyplácejí.¹⁰⁰

3. 2 Invalidní důchody

Nově již zákon o důchodovém pojištění nerozeznává dva druhy invalidního důchodu - plný a částečný. Zavádí se jedna dávka - invalidní důchod. Jeho výše bude ovšem rozdílná podle toho, který ze tří stupňů invalidity nastal.

Pojištěnec je invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles pracovní schopnosti nejméně o 35%. Jestliže pracovní schopnost poklesla

- nejméně o 35%, avšak nejvíce o 49%, jedná se o invaliditu prvního stupně
- nejméně o 50%, avšak nejvíce o 69%, jedná se o invaliditu druhého stupně
- nejméně o 70%, jedná se o invaliditu třetího stupně.¹⁰¹

Do těchto důchodů se transformují i důchody plné a částečné invalidní přiznané do konce roku 2009, a to ve výši v jaké náležely k 31.12.2009. Dosavadní plný invalidní důchod se považuje za invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně a dosavadní částečný invalidní důchod se považuje za invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně ve stejné výši.

Potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod se zjišťuje z období před vznikem invalidity, jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních deseti roků před vznikem invalidity. Nově platí, že u občana staršího 38 let se podmínka potřebné doby zjišťuje v období 20 let před vznikem invalidity a potřebná doba je však stanovena na 10 let.

---

¹⁰⁰ Srov. Přib, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 86 – 87

¹⁰¹ Upraveno v § 39 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Potřebná doba pojištění činí:¹⁰²

- u pojištěnce do 20 let méně než 1 rok
- u pojištěnce od 20 let do 22 let 1 rok
- u pojištěnce od 22 let do 24 let 2 roky
- u pojištěnce od 24 let do 26 let 3 roky
- u pojištěnce od 26 let do 28 let 4 roky
- u pojištěnců nad 28 let 5 roků

Nárok na invalidní důchod mají i osoby, které z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nemohly být účastny důchodového pojištění.¹⁰³ Tato invalidita musí vzniknout před 18. rokem věku. Podmínkou pro přiznání důchodu je dovršení 18 let věku a trvalý pobyt na území ČR. Tato invalidita byla původně označována jako invalidita „z mládí,“ nově se jedná o invaliditu třetího stupně.¹⁰⁴

Nárok na invalidní důchod zaniká již ze zákona a to v příp., kdy pojištěnec dosáhne věku 65 let.¹⁰⁵ Invalidní důchod se mění na starobní důchod, výše důchodu zůstává stejná.

Zdravotní stav posuzují lékaři Lékařské posudkové služby ČSSZ. Pro posouzení zdravotního stavu je příslušná OSSZ podle místa trvalého bydliště žadatele. Při posouzení zdravotního stavu vychází OSSZ zejména z nálezu ošetřujícího lékaře, výsledků funkčních vyšetření. V souvislosti s třístupňovou invaliditou vešla v platnost nová vyhláška (č. 359/2009 Sb.), která nově stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti.

Výše důchodu se skládá, stejně jako u ostatních druhů důchodů, ze dvou složek, a to ze základní a z procentní výměry. Výše základní výměry od srpna 2008 činí 2 170 Kč měsíčně.

Výše procentní výměry důchodu je závislá na stupni invalidity. Jedná-li se o invaliditu prvního stupně, náleží za každý rok doby pojištění a dopočtené doby získané do dosažení důchodového věku 0,5% výpočtového základu; při druhém stupni invalidity náleží 0,75% a ve třetím 1,5% výpočtového základu. Dopočten jsou zvýhodněny ženy, dopočet se provádí bez ohledu na počet vychovaných dětí

¹⁰² Upraveno v § 40 zákona č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰³ Šrov. Motějl, O., Hrubý, J. a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv-důchody. Praha: ASPI, 2008, s. 12

¹⁰⁴ Upraveno v § 42 zákona č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁵ Upraveno v § 61 zákona č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

do důchodového věku bezdětné ženy. Nejnižší procentní výměra invalidního důchodu je 770 Kč měsíčně.¹⁰⁶

Příklad výpočtu invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně v roce 2010:

Muž narozený 21. 6. 1950 požádal o přiznání invalidního důchodu. Invalidním pro invaliditu třetího stupně se stal 5.1.2010. Pro výši důchodu má celkem započtených 36 let pojištění. Osobní vyměřovací základ za rozhodné období, tj. od roku 1986 do roku 2009 je 25 732 Kč. Z něj vypočítáme výpočtový základ,

- částka 10 500 Kč náleží v plné výši,
- k této částce se přičte 30 % rozdílu mezi částkou 25 732 Kč a částkou 10 500 Kč, tedy 30 % z 15 232 Kč, což je 4 570 Kč,

Výpočtový základ činí celkem 15 070 Kč. Za každý rok pojištění náleží 1,5 % výpočtového základu - tzn., že za 36 let pojištění činí procentní výměra 54 % (36 x 1,5) výpočtového základu, tj. 8 138 Kč. Výše invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně bude 10 308 Kč, spolu se základní výměrou ve výši 2 170 Kč.¹⁰⁷

3.3 Pozůstalostní důchody

Jedná se o peněžitou, nárokovou dávku důchodového pojištění, poskytovanou při úmrtí manžela nebo manželky.¹⁰⁸ Důchodového pojištění člení důchody pozůstalých na důchody

- vdovské
- vdovecké
- sirotčí

Tyto důchody se odvozují z přímého důchodu zemřelého, na který zemřelý měl nebo by měl nárok.¹⁰⁹

Úmrtí znamená v životě pozůstalého partnera zpravidla změnu dosavadní ekonomické situace v rodině. Poskytování této dávky má v našem právním řáde dlouholetou tradici. Důchody pro pozůstalé zavedl již rakouský penzijní normál z roku 1771. Vedle funkce vyživovací má význam i funkce vyrovnávací, což znamená snahu

¹⁰⁶ Upraveno v § 41 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁷ Vypracováno autorem

¹⁰⁸ Sociální politika, měsíčník MPSV, Praha, 1999, s. 8

¹⁰⁹ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 237

o vyrovnání rozdílu v životní úrovni rodiny, který vznikl ze ztráty příjmu jednoho z partnerů v důsledku úmrtí.¹¹⁰

Vdovecký důchod byl zaveden až v roce 1991. Před tímto datem se poskytoval dle zákona o sociálním zabezpečení vdovecký příspěvek. Ten byl nárokovou dávkou sociální péče. Byl poskytován pouze vdovci, který pečoval o nezaopatřené dítě.¹¹¹

Vdovský a vdovecký důchod

Vdovský důchod náleží v případě úmrtí manžela a vdovecký důchod náleží, zemřela-li manželka. Je vyplácen po dobu 1 roku od úmrtí.

Po uplynutí této doby se poskytuje pokud pozůstává osoba:

- pečuje o nezaopatřené dítě,
- pečuje o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost),
- pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II, III anebo stupni IV,
- je invalidní ve třetím stupni,
- dosáhla věku alespoň o 4 roky nižšího než je důchodový věk muže stejného data narození (dle § 32 zdp) pokud skutečný důchodový věk není nižší. Původní úprava zněla: dosáhla věku 55 let, jde-li o ženu, nebo 58 let, jde-li o muže.

Nárok vznikne znovu, pokud se splní některá z výše uvedených podmínek do pěti let po zániku na pozůstalostní důchod.

Dítětem se rozumí dítě, které má po zemřelém nárok na sirotčí důchod, a dítě, které bylo v rodině zemřelého(vy) vychováváno, jde-li o vlastní (osvojené) dítě vdovy nebo vdovce nebo bylo-li alespoň jedním z nich do dne úmrtí převzato do trvalé péče nahrazující péči rodičů.¹¹²

Nárok na vdovský nebo vdovecký důchod zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu, o tom, že pozůstalá osoba úmyslně způsobila smrt druhého z manželů jako pachatel, spolupachatel nebo účastnice trestného činu. Dále zaniká uzavřením nového manželství. V takovém případě vzniká nárok na poskytnutí tzv. „odbytného“ ve výši 12 měsíčních splátek vdovského (vdoveckého) důchodu.

¹¹⁰ Srov. Tröster, P a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 234

¹¹¹ Srov. Přib, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 165

¹¹² Upraveno v § 49 odst. 3, z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Na vdovský důchod nemá nárok žena žijící v registrovaném partnerství (zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství) ani družka.

Vdovský i vdovecký důchod se skládá ze základní a procentní výměry. Výše základní výměry činí 2 170 Kč měsíčně a je pro všechny důchody stejná.

Výše procentní výměry činí 50 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měla nebo by měla nárok zemřelá osoba.¹¹³

Pokud občan pobírá starobní nebo invalidní důchod a ovdoví, vyplácí se nejvyšší důchod v plné výši, včetně základní výměry a z pozůstalostního důchodu se vyplácí polovina procentní výměry.¹¹⁴ Při výdělečné činnosti náleží pozůstalostní důchod v plné výši.

Příklad výpočtu vdovského důchodu v roce 2009:

*Žena, která pobírá starobní důchod ve výši 7 950 Kč, ovdověla. Zemřelý pobíral starobní důchod ve výši 10 628 Kč (8458+2170). Vdova má nárok na vdovský důchod, který činí 50% procentní výměry důchodu zemřelého manžela (4 229 Kč). Základní výměra náleží jen jednou ve výši 2 170 Kč. Dojde k souběhu dvou důchodů - starobního a vdovského. Procentní výměra se upraví tak, že vyšší procentní výměra (starobního důchodu) bude náležet plně a z nižší procentní výměry polovina. Tzn., že vdova má nárok na vdovský důchod ve výši 2 115 Kč (pro souběh s vyšší procentní výměrou starobního důchodu se procentní výměra vdovského důchodu krátí na polovinu). **Včetně svého starobního důchodu (7 950 Kč) bude pobírat celkem: 10 065 Kč.**¹¹⁵*

Sirotčí důchod

Účelem tohoto druhu důchodu je zajistit částečnou kompenzaci ztráty příjmu rodiče pro dítě, které bylo na příjmu rodiče závislé. V příp. úmrtí obou rodičů má dítě nárok na dva samostatné sirotčí důchody. Předcházející zákon o důchodovém zabezpečení z roku 1988 poskytoval jeden sirotčí důchod.¹¹⁶

Sirotčí důchod náleží nezaopatřenému dítěti, zemřel-li jeho rodič (popř. osvojitel), nebo osoba, která dítě převzala do péče nahrazující péči rodičů a dítě

¹¹³ Sociální zabezpečení 2009, Česká správa sociálního zabezpečení, 2009, s. 16

¹¹⁴ Upraveno v § 59 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁵ Vypracováno autorem

¹¹⁶ Srov. Příb, J., Voříšek, V. a kol. Důchodové pojištění v České republice. Olomouc: ANAG, 1996, s. 174

na ní bylo v době její smrti převážně odkázáno výživou. Nárok na sirotčí důchod nevzniká po pěstounovi nebo po jeho manželovi.

Pro nárok na sirotčí důchod je nutné, aby zemřelý byl ke dni smrti poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo aby splňoval ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo na starobní důchod anebo zemřel následkem pracovního úrazu.¹¹⁷

Nárok na sirotčí důchod zaniká osvojením. Pokud oboustranně osiřelé dítě osvojí jen jedna osoba, zaniká nárok na ten sirotčí důchod, který náležel po osobě, kterou osvojitel nahradil. Při zrušení osvojení vznikne znovu nárok na sirotčí důchod ve výši v jaké by náležel, kdyby byl vyplácen ke dni zrušení osvojení.

Za nezaopatřené dítě se pro nárok na sirotčí důchod považuje dítě do skončení povinné školní docházky, a poté nejdéle do 26. roku věku, jestliže

- se soustavně připravuje na budoucí povolání (jde zejména o studium na střední, vyšší odborné a vysoké škole)
- nemůže se soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz nebo
- z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost (tzn., že jde o stav, který trvá déle než jeden rok)

Po skončení povinné školní docházky se do 18. roku věku považuje za nezaopatřené i dítě, které je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání.¹¹⁸

Výše sirotčího důchodu se skládá ze základní a procentní výměry. Výše základní výměry činí 2 170 Kč měsíčně. Výše procentní výměry činí 40 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl zemřelý nárok v době smrti.¹¹⁹

---

¹¹⁷ Sociální zabezpečení 2009, Česká správa sociálního zabezpečení, 2009, s. 16, upraveno v § 52 zdp

¹¹⁸ <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/pozustalostni-duchody>, cit. 5.11.2009

¹¹⁹ Upraveno v § 53 zdp

Příklad výpočtu sirotčího důchodu:

*Sirotek požádal o přiznání sirotčího důchodu po otci, který pobíral invalidní důchod ve výši 9 156 Kč. Z toho procentní výměra činí 6986 Kč (9 156-2 170). Sirotčí důchod se stanoví jako 40% z procentní výměry vypláceného důchodu, tj. 2 795 Kč. K tomu se připočítá základní výměra 2 170 Kč. **Sirotčí důchod bude vyplácen ve výši 4 965 Kč (2 795+2 170).***¹²⁰

---

¹²⁰ poznámka autora

4. ZMĚNY V DŮCHODOVÉM POJIŠTĚNÍ

Za posledních 15 let se střední délka života prodloužila o čtyři roky. Předpokládá se, že za každých dalších šest let se prodlouží o jeden rok, takže v kombinaci s poklesem porodnosti se bude zvyšovat i podíl starších osob na celkové populaci. V současné době je každý pátý občan starší 60 let, v roce 2020 se očekává, že to bude každý čtvrtý.¹²¹

V důsledku demografického vývoje je důchodový systém finančně neudržitelný, je nutné ho reformovat. Změny v základním důchodovém pojištění nelze realizovat izolovaně bez ohledu na situaci v tzv. soukromých důchodech (bez ohledu na stav v penzijním připojištění se státním příspěvkem). Politické shody musí být dosaženo zejména v otázce, jakou váhu budou mít tyto příjmy v celém důchodové systému, zda vytvořit další možnosti pro účast v doplňkovém připojištění na stáří, zda bude účast v tomto systému povinná nebo dobrovolná, zda bude státní garance či nikoliv. Základem příjmů ve stáří by však mělo zůstat průběžně financované a dávkově definované základní důchodové pojištění.

MPSV pokračuje v pracích, jejichž cílem je nejdříve stabilizovat základní důchodové pojištění. V rámci I. etapy došlo k přípravě *paragrafované znění parametrických změn v důchodovém pojištění*. Změny spočívají zejména v postupném prodloužení potřebné doby pojištění pro nárok na důchod z 25 na 35 let, v pokračování postupného zvyšování důchodového věku na 65 let pro muže i ženy (po roce 2030),¹²² ve sjednocení věkové hranice pro „trvalý“ nárok na vdovský a vdovecký důchod, v přehodnocení definice invalidity, ve sjednocení věkové hranice, ke které se zjišťuje dopočtená doba pro stanovení celkové doby pojištění pro výši invalidního důchodu pro muže a ženy a v krácení této dopočtené doby, ve zrušení doby studia jako náhradní doby pojištění, v redukci zápočtu náhradních zahrnovaných do doby pojištění a ve zvyšování procentní výměry starobního důchodu za dobu výdělečné činnosti při současném pobírání části tohoto důchodu.

V I. etapě dochází k nahrazení dosavadní plné a částečné invalidity jediným typem třístupňové invalidity. Stupně invalidity se budou lišit mírou poklesu pracovní schopnosti pojištěnce vyjádřenou v procentech a měly by ovlivňovat určení výše

¹²¹ Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ Praha, ročník 38, 2007, č. 1

¹²² Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ Praha, ročník 38, 2007, č. 8-9, s. 5, 6

procentní výměry invalidních důchodů. Je zdůrazněn princip všeobecné invalidity a řeší se dlouhodobější negativně vnímaný nárůst počtu invalidních důchodů.¹²³ Při dovršení věku 65 let se invalidní důchod transformuje na starobní.

I. etapa důchodové reformy byla schválena v létě 2008 jako zákon č. 306/2008 Sb. s účinností od 1.1.2010. Obsahuje řadu významných opatření, která spolu s úpravami z předcházejících let, přispějí k finanční udržitelnosti důchodového systému v období následujících 20 let.

Ve II. etapě prací souvisejících s touto problematikou je třeba řešit otázky *financování základního důchodu pojištění*. Jsou nutná opatření spočívající ve vytvoření rezervy pro důchodovou reformu nebo v oddělení základního důchodového pojištění od státního rozpočtu a vytvoření „důchodového fondu“. V rámci této etapy budou řešeny otázky týkající se soukromých důchodů, které se bezprostředně nedotknou provádění sociálního pojištění.¹²⁴

Jinak tomu bude ale u připravované III. etapy důchodové reformy, která má řešit rozlišení zdrojů pro příjmy ve stáří. Pojištěncům by měla být dána možnost volby, zda jejich důchod bude plynout pouze ze základního důchodu pojištění, nebo částečně i ze spořicího soukromého pilíře důchodového systému (případně bude zaveden další dobrovolný spořicí pilíř důchodového systému založený na možnosti částečně se vyvázat ze základního důchodového pojištění – možnost opt out). Tato možnost volby by pro pojištěnce znamenala, že část jimi placených příspěvků na základní důchodové pojištění by plynula na individuální soukromé pojištění. Při splnění podmínek nároku na důchod by jim byl přiznán důchod z průběžného systému a důchod vypočtený na základě stavu prostředků individuálního účtu.

Výchozím podkladem pro III. etapu jsou příslušné pasáže Závěrečné zprávy tzv. Bezděkovy komise, které obsahují analýzy návrhů reforem předložených politickými stranami zastoupenými v Parlamentu ČR, mj. i zavedení „možnosti opt out“ a dále starší materiály MPSV. K této III. etapě důchodové reformy se však ještě očekává velká politická i odborná diskuze.¹²⁵

---

¹²³ Srov. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 226

¹²⁴ Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ Praha, ročník 40, 2009, č. 1, s. 3

¹²⁵ Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ Praha, ročník 40, 2009, č. 1, s. 3

4. 1 Změny v důchodovém pojištění od ledna 2009

Od ledna 2009 došlo ke změně některých právních předpisů, které se týkají důchodového pojištění.

Snížila se minimální výše pojistného na dobrovolném důchodovém pojištění. Nejnižší vyměřovací základ je 5 889 Kč a tomu odpovídá minimální měsíční pojistné 1649 Kč (28% z vyměřovacího základu). Pro srovnání s rokem 2008 došlo ke snížení. V roce 2008 minimální měsíční pojistné bylo 2800 Kč, tzn. 28% z 10 000 Kč.

Žádost o důchod lze sepsat čtyři měsíce před požadovaným dnem přiznání důchodu. Pokud je žádost uplatněna více než čtyři měsíce před požadovaným dnem přiznání důchodu, řízení o důchod ČSSZ Praha přeruší.¹²⁶

V lednu 2009 proběhla valorizace důchodů, došlo ke zvýšení procentní výměry vyplácených důchodů českého důchodového systému. Nařízením vlády č. 363/2008 Sb. byla zvýšena procentní výměra o 4,4%. Základní výměra důchodu se nezvyšovala, nadále činí 2 170 Kč. Valorizace se netýkala důchodů přiznaných v roce 2009.¹²⁷

Příklad valorizace v roce 2009:

Důchodce v roce 2008 pobíral starobní důchod ve výši 9 863 Kč, včetně základní výměry (2 170 Kč). Procentní výměra je ve výši 7 693 Kč. Od lednové splátky 2009 se procentní výměra zvýší o 4,4%, tj. o 339 Kč. Po valorizaci bude výše starobního důchodu činit 10 202 Kč.¹²⁸

Posunuly se redukční hranice rozhodné pro výpočet důchodů přiznaných v roce 2009. Plně se započítává částka do 10 500 Kč, z částky přesahující 10 500 Kč, nejvýše však do 27 000Kč, se započítává 30% a z částky přesahující 27 000 Kč se započítává 10%.

Osobám evidovaných u úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání lze započítat tuto dobu nejvýše v rozsahu jednoho roku před dosažením 55 let věku, pokud při ní nenáležela podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci. Celkový limit započítatelných 3 let zůstává beze změn.

¹²⁶ <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/zmeny-v-duchodovem-pojisteni-od-1-1-2009.htm>, 12.11.2009

¹²⁷ <http://www.cssz.cz/cz/informace/media/tiskove-zpravy>, ze dne 31.3.2009

¹²⁸ Poznámka autora

Nově se stanoví, že nárok na výplatu důchodu nebo jeho části zaniká uplynutím pěti let (dříve tři roky) ode dne, za který důchod nebo jeho část náleží.

ČSSZ je stanovena povinnost vyhotovit informativní osobní list důchodového pojištění do 90 dnů ode dne doručení žádosti.

Všechna rozhodnutí ČSSZ zasílá do vlastních rukou adresáta. Rozhodnutí si adresát musí vyzvednout osobně, nikoliv prostřednictvím zmocněnce.

4. 2 Změny v důchodovém pojištění od ledna 2010

Zákon č. 306/2008, kterým se mění stávající zákon č. 155/1995 Sb., přináší do oblasti důchodového pojištění v rámci první fáze důchodové reformy především tzv. parametrické změny. Tyto změny přicházejí zejména v návaznosti na nezbytnost zahájení první fáze důchodové reformy. Dosavadní pravidla pro přiznávání důchodů přestanou být do budoucna pro důchodový systém únosná. Jedná se především o úpravu (navyšování) důchodového věku, potřebné doby pojištění a koncepce invalidity. Mění se základní podmínky nároku na dávky a parametry pro výpočet jejich výše. Účinky parametrických změn se začnou projevovat postupně tak, aby veřejnost měla dostatek času se novým podmínkám přizpůsobit.¹²⁹

Náhradní dobou pojištění přestává být studium na střední, vyšší odborné škole nebo vysoké škole absolvované od roku 2010. Studenti mají možnost být účastní důchodového pojištění dobrovolně. Pro rok 2010 je nejnižší měsíční pojistné 1 660 Kč. Pro účely nároku na invalidní důchod se však doba studia získaná v roce 2010 a později považuje za dobu pojištění. Pokud jde o studium absolvované do 31.12.2009, zůstává dosavadní právní úprava beze změny.

Zásadním způsobem se mění ustanovení § 29 zdp upravující podmínky nároku na přiznání *starobního důchodu*. Podle dosavadní právní úpravy bylo pro nárok na tzv. řádný starobní důchod nutno dosáhnout důchodového věku a získat 25 let doby pojištění. Nově se potřebná doba pojištění postupně prodlužuje až na 35 let. Je zde rozhodující, v kterém kalendářním roce dotyčný dosahuje důchodového věku. Pokud pojištěnec nezíská potřebnou dobu pojištění ke dni dosažení důchodového věku, nemůže mu být starobní důchod k tomuto dni přiznán. Důchodová dávka se mu přiznává až od data, kdy potřebnou dobu pojištění získá.

---

¹²⁹ Změny v důchodovém pojištění, Informační leták ČSSZ Praha, 2009

Pokud občan dovrší důchodového věku po roce 2014 a nemá potřebnou dobu pojištění (31 až 35 let), na starobní důchod má nárok, jestliže získal aspoň 30 let tzv. *čisté doby pojištění*, což znamená výdělečná činnost bez náhradních dob pojištění.¹³⁰

Podle nové úpravy se zpřísní podmínky nároku na *poměrný starobní důchod*. Podle dosavadní úpravy byl potřebný věk 65 let a doba pojištění minimálně 15 let. Nově dochází k postupnému navýšení věku i doby pojištění v závislosti na kalendářním roce dosažení potřebného věku. Potřebný věk už není jednotný, jeho výše se odvozuje od důchodového věku muže stejného data narození, ke kterému se vždy přičítá 5 let.¹³¹

Zůstává i nadále možnost požádat o tzv. *předčasný starobní důchod* až o 3 roky před dovršením důchodového věku, pokud je důchodový věk nižší než 63 let.

U osob, jejichž důchodový věk však bude činit 63 let a více, se délka odchodu do předčasného důchodu postupně prodlužuje, a to až na 5 let. Tzn., že osoby, jejichž důchodový věk činí 65 let (muži, bezdětné ženy a ženy s jedním dítětem), mohou odejít již v 60 letech.

Při stanovení výše důchodu se bude postupovat tak, že pokud doba předčasnosti nepřekročí 720 dnů, činí snížení procentní výměry i nadále 0,9% výpočtového základu za každých i započatých 90 kalendářních dnů. Pokud doba předčasnosti přesáhne 720 dnů, snižuje se od 721. dne za každých i započatých 90 dnů předčasnosti o 1,5% výpočtového základu.¹³²

Nově poživatel starobního důchodu nemusí mít sjednaný pracovní poměr na dobu určitou, maximálně na 1 rok. Nelze aplikovat však na předčasné starobní důchody.

Dochází k novému pojetí *invalidity*. Zákon již nerozeznává dva druhy invalidního důchodu – plný a částečný. Zavádí se jedna dávka - invalidní důchod. Jeho výše bude ovšem rozdílná podle toho, který ze tří stupňů invalidity nastal. Do těchto důchodů se transformují plné a částečně invalidní důchody přiznané do konce roku 2009, a to ve výši v jaké náležely k 31.12.2009.

---

¹³⁰ § 29, odst. 3 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹³¹ § 29, odst. 2 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹³² § 36, odst. 1 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Nárok na invalidní důchod zaniká již ze zákona a to v příp., kdy pojištěnce dosáhne věku 65 let. Invalidní důchod se mění na starobní důchod, výše důchodu zůstává stejná.¹³³

Dochází ke sjednocení věkové hranice u *vdovského a vdoveckého důchodu* pro další nárok na výplatu po uplynutí jednoho roku od úmrtí. U muže i ženy je rozhodující dosažení věku o 4 roky nižšího než činí důchodový věk muže stejného data narození, za předpokladu, že důchodový věk není nižší.¹³⁴

Dále pro všechny pozůstalostní důchody platí, že dojde-li po zániku na důchod k jeho obnově, nesmí být výše nové dávky nižší, než výše původní dávky, která náležela před zánikem důchodu.¹³⁵ To je výrazné zvýhodnění oproti dosavadnímu stavu, kdy byl obnovený nárok nově vypočítáván, došlo ke ztrátě všech valorizačních navýšení, která náležela k původní dávce.

Nově je stanovena povinnost příjemci důchodu, který přebírá důchod v hotovosti prostřednictvím pošty, hradit náklady za poukazy splátek důchodu. Tato povinnost se vztahuje jen na důchody přiznané po 1.1.2010. Pro rok 2010 je stanovena výše těchto nákladů na 21 Kč za každou splátku důchodu. Důchod je poukázán již ve snížené výši.¹³⁶

---

¹³³ § 61 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁴ § 50, odst. 2, písm. e) z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁵ § 51, odst. 3 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁶ § 64, odst. 4 z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

5. NÁZOR VEŘEJNOSTI NA DŮCHODOVOU REFORMU

5.1 Výsledky vlastního dotazníkové šetření

V této části se pokusím vyhodnotit výsledky mého vlastního nahodilého šetření. Cílem tohoto šetření bylo zjistit, jak jsou občané okresu Břeclav seznámeni s oblastí důchodového pojištění a s nastávajícími změnami.

Pro získání empirických dat jsem zvolila metodu dotazníku. Dotazník je v plném znění obsažen v příloze č. 1. V úvodní části dotazník obsahuje 5 kategorií ke zjištění tzv. tvrdých dat (pohlaví, věk, bydliště, nejvyšší dosažené vzdělání, povolání). Jeho strukturu tvoří 1 otázka otevřená a 11 uzavřených otázek alternativního charakteru. Pro jednodušší vyhodnocení jsem zvolila odpovědi ANO - NE. Otázky jsou zaměřeny na důchodový systém.

Vlastní šetření jsem provedla v regionu Břeclavsko v období od prosince 2009 do ledna 2010. Jedná se o nahodilý vzorek respondentů. Oslovila jsem 110 osob. Vrátilo se mi 89 vyplněných dotazníků.

Okres Břeclav má rozlohu 103 000 ha. Díky velmi příznivým půdním a klimatickým podmínkám je na území okresu bohatá tradice zemědělství, které je zaměřeno na výrobu obilovin, okopanin a na pěstování teplomilné zeleniny, ovoce a vinné révy. Počet obyvatel se pohybuje kolem 113 000.

Respondenti byli formou krátkého rozhovoru seznámeni s účelem a obsahem dotazníku. Byli informováni, že získané údaje slouží pro vypracování bakalářské práce a údaje nebudou zneužity. Chtěla bych ještě jednou poděkovat všem dotázaným osobám za jejich čas a ochotu při vyplňování dotazníku.

Na podkladě získaného materiálu jsem odpovědi vyhodnotila a provedla rozbor výsledků. Zpracované položky jsou pro přehlednost znázorněny pomocí tabulek a grafů.

Dotazník mi vrátilo 51 žen a 38 mužů. V následující tabulce najdeme věkovou strukturu respondentů, kteří mi dotazník vrátili. Největší zastoupení je u žen ve věkové kategorii do 40, 50 a 60 let věku. V kategorii mužů mi odpovědělo nejvíce do 50 let věku, a to v počtu 11 a ve věku do 60 let mi odpovědělo 9 mužů.

VĚK do	ŽENY	MUŽI
20 let	1	1
30 let	7	2
40 let	13	7
50 let	13	11
60 let	11	9
65 let	3	3
nad 65 let	3	5
celkem	51	38

Z celkového počtu bydlí ve městě 41 respondentů a 48 bydlí na vesnici. Žen bydlících ve městě je 23 a na vesnici 28. Mužů bydlí ve městě 18 a na vesnici 20.

BYDLIŠTĚ	ŽENY	MUŽI	CELKEM
Město	23	18	41
Vesnice	28	20	48

Čtvrtou oblastí bylo sdělení nejvyššího dosaženého vzdělání (základní vzdělání, střední odborné bez maturity, střední odborné s maturitou, vyšší odborné, vysokoškolské). Z celkového počtu oslovených mi odpovědělo 12 respondentů se základním vzděláním, z toho 9 žen. Se středním odborným vzděláním bez maturity se ankety zúčastnilo 32 osob, kde ženy měly zastoupení v počtu 10. U další kategorie, vzdělání střední odborné s maturitou, počet žen narostl na 26, mužů se zapojilo 7. Se středním odborným vzděláním s maturitou odpovědělo jen o 1 osobu více. S vyšším odborným vzděláním mi dotazník vrátili 3 občané, s vysokoškolským 9. Žen s vysokoškolským vzděláním odpovědělo 5.

	Základní vzdělání	Střed.odborné bez maturity	Střední odborné s maturitou	Vyšší odborné	Vysokoškolské
ŽENY	9	10	26	1	5
MUŽI	3	22	7	2	4
Celkem	12	32	33	3	9

Poslední otázka z oblasti pevných dat se týkala současného povolání. Nejvíce mých respondentů tvoří skupina zaměstnaných, která je zastoupena celkem 62 respondenty. Z toho žen je 38 a mužů 24.

Ostatní pracovní zařazení jsou zastoupena v mnohem menším počtu. Např. nezaměstnané jsou dvě ženy, studujících celkem 4. Nad 65 let mi odpovědělo 6 mužů a 7 žen.

POVOLÁNÍ	ŽENY	MUŽI
student/ka	2	2
zaměstnanec/kyně	38	24
OSVČ	2	6
nezaměstnaný/á	2	-
důchodce/kyně	7	6
celkem	51	38

Vyhodnocení dotazníku

Na podkladě získaného materiálu jsem vypracovala vyhodnocení a rozbor výsledků dotazníkového šetření.

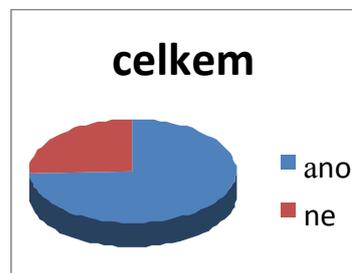
1. Platíte si penzijní připojištění?

V úvodu dotazníku se snažím zjistit, zda občané mají sjednané penzijní pojištění, které řadíme k doplňkovému důchodovému systému. Sociální úloha doplňkových systémů je dána tím, že tyto systémy zajišťují občanům vyšší příjmy ve stáří a tím současně pomáhají k udržení přiměřeného životního standardu.

Na první otázku kladně odpovědělo 39 žen a 27 mužů. Penzijní připojištění si neplatí 12 žen a 11 mužů z celkového počtu 89 dotázaných.

Uvedená data vypovídají o tom, že většina dotazovaných se snaží na „své stáří“ finančně zabezpečit a mají sjednané penzijní připojištění. Těžko asi odhadneme, jak se bude důchodový systém vyvíjet. Neměli bychom však spoléhat jen na důchodovou dávku vyplácenou státem, proto je vhodné zabezpečit se do budoucna.

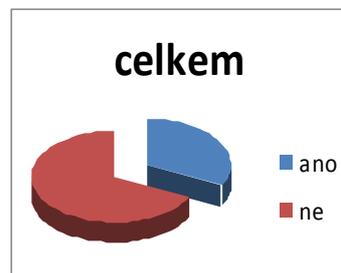
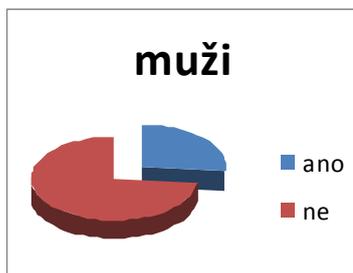
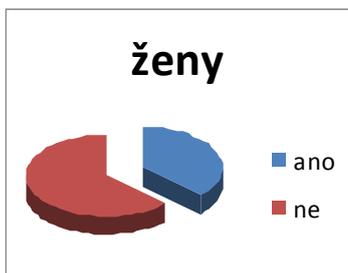
	ženy	muži	celkem
ano	39	27	66
ne	12	11	23

2. Myslíte, že penzijní připojištění by mělo být povinné?

Druhou otázkou jsem chtěla zaznamenat názor občanů, zda by penzijní připojištění mělo být povinné nebo ne. S názorem, že ano, se ztotožnilo 29 občanů, z toho 19 žen. Převahu mají záporné odpovědi. Nesouhlasí 32 žen a 28 mužů. Mladí lidé si nejsou jisti, zda právě tento způsob investování bude dostatečně výnosný. Období, kdy budou moci čerpat své úspory, je v nedohlednu.

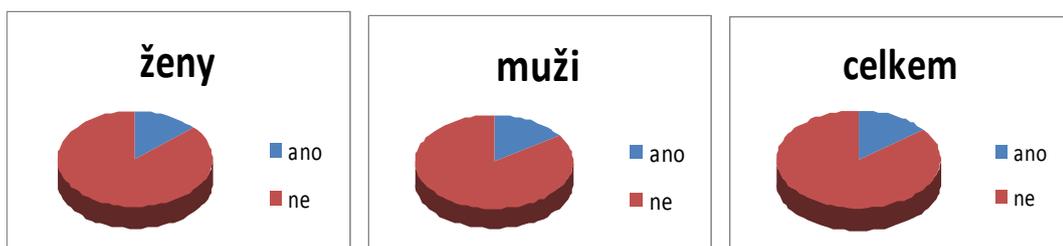
	ženy	muži	celkem
ano	19	10	29
ne	32	28	60

3. Pobíráte v současné době některou z důchodových dávek?

Ankety se zúčastnilo 13 poživatelů důchodové dávky.

	ženy	muži	celkem
ano	7	6	13
ne	44	32	76

4. Víte, který zákon upravuje důchodové pojištění?

Z doložených odpovědí je zřejmé, že se muži nezajímají tolik jako ženy o zákon upravující důchodové pojištění. Žen kladně odpovědělo 26, mužů pouze 9.

Pro řadu lidí je neskadné orientovat se v systému důchodového pojištění jako jedné ze součástí sociálního pojištění. Jedná se o složitý systém, ve kterém dochází k častým změnám a novelizacím.

	ženy	muži	celkem
ano	26	9	35
ne	25	29	54

5. Znáte průměrnou výši starobního důchodu v ČR?

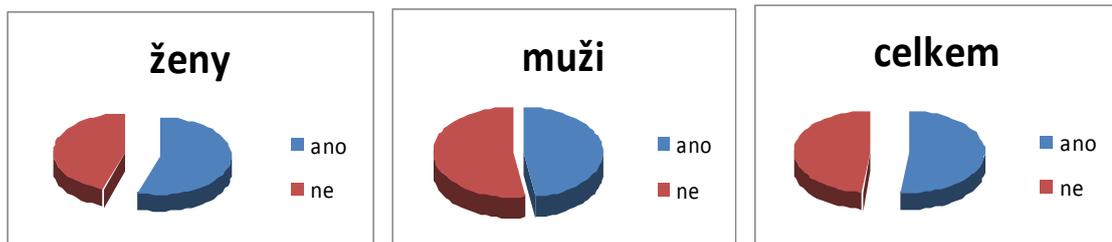
Jaká je průměrná výše důchodu v ČR nevědělo 43 občanů.

Dle statistických údajů poskytovaných ČSSZ, která provádí sociálního zabezpečení, k 31. 12. 2009 průměrná výška starobního důchodu je 10 045 Kč. U žen

výše důchodu dosahuje v průměru 9 133 Kč a u muže je 11 175 Kč. Průměrný věk mužů je 69 let a žen 66 let.

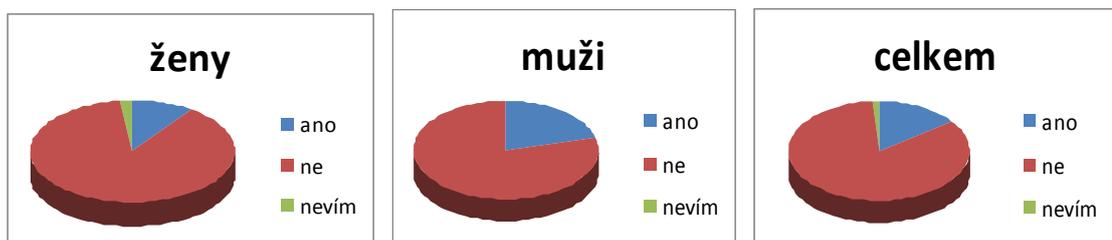
Průměrná výše starobního důchodu na okrese Břeclav byla 9 634 Kč, u žen byla průměrná výše starobního důchodu 8 828 Kč, muži dosáhli částky 10 633 Kč.¹³⁷

	ženy	muži	celkem
ano	28	18	46
ne	23	20	43

6. Myslíte, že průměrná výše důchodu je dostačující částkou pro zajištění základních životních potřeb?

	ženy	muži	celkem
ano	5	8	13
ne	45	30	75
nevím	1	0	1

Převážně se občané shodli, že průměrná výše důchodu je nedostačující ke krytí základních životních potřeb. Takto odpovědělo 30 mužů a 45 žen. Jedna odpověď zněla: „nevím“ a u jedné byla uvedena poznámka ve znění: „Záleží na tom, zda je důchodce sám nebo s manželem. Pokud jsou dva, myslím si, že je to lepší – dá se alespoň trochu lépe žít.“

¹³⁷ Statistické údaje ČSSZ Praha za 4. čtvrtletí 2009 vztahující se k okresu Břeclav, citováno 10.1.2010

Z odpovědí usuzuji, že vzhledem ke zvyšování cen elektřiny, plynu, nájemného a doplatků za léky, nemohou být lidé s průměrnou výší důchodu spokojeni. Od roku 2003 pravidelně docházelo k valorizacím důchodů. Od lednové splátky 2010 poprvé k její valorizaci nedošlo. Pokud srovnáme průměrnou výši důchodu na okrese Břeclav a v ČR, lze pozorovat, že je tato částka nižší než je průměr v ČR.

7. Slyšel/a jste o parametrických změnách v důchodovém pojištění, které mají vstoupit v platnost od 1. 1. 2010?

O parametrických změnách důchodového pojištění slyšelo pouze 34 respondentů. Toto zjištění mě docela překvapilo. Myslela jsem, že téma důchodového pojištění je tématem hodně diskutovaným v médiích i mezi občany.

K parametrickým změnám důchodového pojištění dochází na základě tzv. úsporného balíčku se záměrem snížit deficit státního rozpočtu. Do budoucna pro důchodový systém se současná pravidla pro přiznávání dávek stávají neúnosná. Přesto je však nutné, aby se účinky těchto změn projevovaly postupně, aby veřejnost měla dostatek času se novým podmínkám přizpůsobit.

	ženy	muži	celkem
ano	20	14	34
ne	31	24	55

8. Měl by se i nadále prodlužovat důchodový věk?

Prodlužování důchodového věku je jednou z parametrických změn v důchodovém pojištění. Postupně se zvyšuje na 65 let u mužů a žen, které vychovaly jedno dítě nebo žádné a na 62 až 64 let u žen podle počtu vychovaných dětí. Česká republika totiž stárne a seniorů rapidně přibývá.

S prodlužováním důchodového věku nesouhlasí 84 respondentů.

	ženy	muži	celkem
ano	2	3	5
ne	49	35	84

9. Souhlasíte s důchodovým věkem 65 let pro odchod do starobního důchodu?

Převážná část odpovědí byly záporného charakteru. S prodlužováním věku souhlasí pouze 17 dotázaných.

Od ledna 2010 dochází v pokračování zvyšování věkové hranice pro nárok na starobní důchod a to stejným principem jako dosud (tj. u mužů o 2 a u žen o 4 kalendářní měsíce). Myslím, že nově nastavené hranice odchodu do důchodu jsou již poměrně vysoké. Dle mého názoru lidé nebudou ve většině profesí schopni vykonávat ze zdravotních důvodů své povolání. Budou se navyšovat počty nově přiznaných invalidních důchodů.

	ženy	muži	celkem
ano	11	6	17
ne	40	32	72

10. Jaký by měl být přiměřený věk pro odchod do starobního důchodu dle Vašeho názoru?

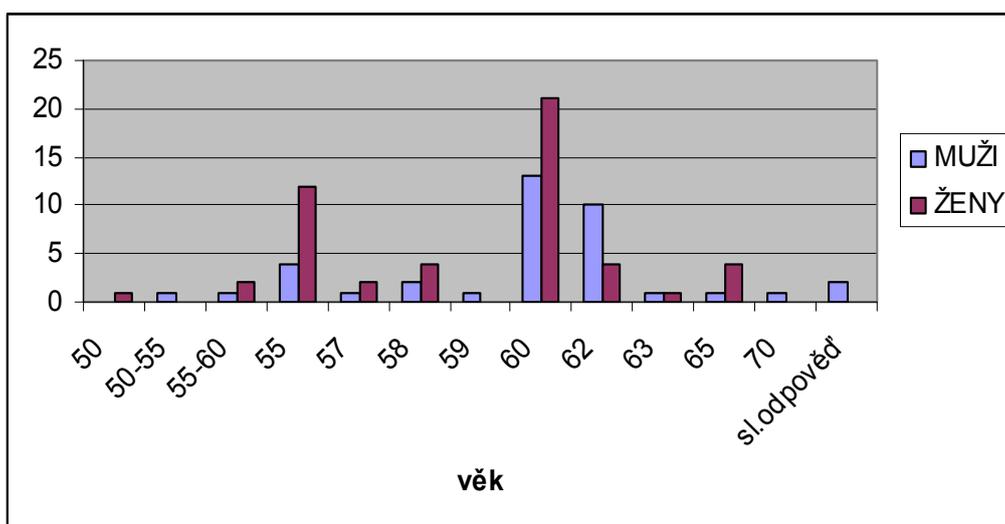
Přiměřený věk pro odchod do starobního důchodu dle názoru respondentů byl různý, např. věk 55, 58, 60, 62, 63, 65, 68 a 70. Nejvíce se přiklánělo k věku 55, 60, 62 let. Nejčastěji se u obou pohlaví objevil věk 60 let.

V zákoně o důchodovém zabezpečení, který platil v období od 1988 do 1995, byl odchod do starobního důchodu pro muže stanoven na věk 60 let. Ženy mohly odejít do důchodu dle počtu dětí od 53 do 57 let věku. Novým zákonem od důchodovém pojištění se postupně důchodový věk navyšuje. V roce 2019 bude u mužů, u bezdětných

žen a s jedním dítětem důchodový věk činit 65 let. Ženy, které vychovaly 2 děti, budou odcházet do důchodu v 64 letech. U žen, které vychovaly 3 děti, bude důchodový věk 63 let a u žen, které vychovaly alespoň 4 děti, 62 let.

Zajímavé je, že jedna odpověď byla i 70 let (tak zněly i původní návrhy politických stran v rámci důchodové reformy). Některé odpovědi neobsahovaly jen číselné výrazy, měly i slovní podobu , např. u mužů je věk 60 let, u žen méně, v rozmezí od 55-57, 55-60.

věk	50	50-55	55-60	55	57	58	59	60	62	63	65	70	slov.odpověď
muži	-	1	1	4	1	2	1	13	10	1	1	1	2
ženy	1	-	2	12	2	4	-	21	4	1	4	-	-

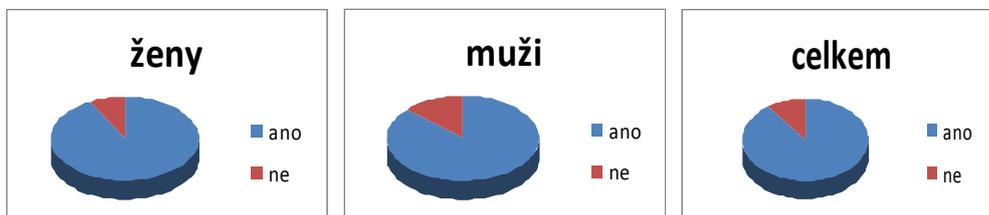

11. Víte, kde je možné uplatnit žádost o důchodovou dávku?

Z 38 mužů 5 nevědělo, kde je možné požádat o důchod. Z 51 žen toto nevěděly pouze 4 ženy.

Z odpovědí lze usuzovat, že většina respondentů by byla schopna podat žádost o důchodovou dávku na příslušném úřadě. Mladší generace nejeví velký zájem o toto téma. Otázky důchodové oblasti zajímají nejvíce občany ve věku nad 40 let.

	ženy	muži	celkem
ano	47	33	80
ne	4	5	9

12. Je možné si přivydělat ke starobnímu důchodu?

Na tuto otázku odpovědělo téměř 99 % kladně. Jen u některých dotazníků byly poznámky od respondentů, jako např. že záleží na zdravotním stavu, na věku, ale také na druhu pracovního zařazení, které občan vykonával v průběhu své aktivní výdělečné činnosti.

Pokud žena pracovala celý život v rostlinné výrobě, je ráda, že odchází do starobního důchodu, event. může pohlídat vnoučata a ne ještě chodit do zaměstnání. Naopak pracovníci v řídicích funkcích, pracovníci v administrativě se snaží svou aktivní činnost ještě prodlužovat. Mají dvojitý příjem (plat za vykonanou činnost a důchodovou dávku). Mezi hlavní důvody proč být dále zaměstnán i po přiznání důchodu, patří obavy z příslušného propadu životní úrovně po ukončení aktivního pracovního života. Penze totiž pro většinu důchodců tvoří jediný zdroj financí. Lidé se prostě obávají zůstat závislí jen na svém důchodu.

Od ledna 2010 již pro nárok na výplatu starobního důchodu není rozhodující, zda poživatel důchodu má sjednanou pracovní smlouvu na dobu určitou (platilo do prosince 2009) nebo neurčitou. Důchodcům, kteří si od roku 2010 k penzi přivydělávají, vzroste důchod o 0,4% výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů výdělečné činnosti.

	ženy	muži	celkem
ano	51	37	88
ne	-	1	1

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se pokusila o analýzu důchodového pojištění v České republice. S problematikou této oblasti se setkávám při své práci na oddělení důchodového pojištění.

Důchodové pojištění lze charakterizovat jako sociální pojištění, které zabezpečuje jedince ve stáří, invaliditě a při ztrátě živitele. Tvoří největší součást sociálního pojištění.

Zákonem č. 306/2008 Sb. dochází od ledna 2010 k úpravě zákona o důchodovém pojištění, z. č. 155/1995 Sb. Tyto změny přicházejí především z důvodu zahájení první fáze důchodové reformy. Jedná se zejména o navyšování důchodového věku, zvýšení potřebné doby pojištění a úpravu koncepce invalidity.

Zamýšlím se nad sociálními aspekty důchodového pojištění. Zejména v podkapitole 1.2 jsem nastínila sociální dimenzi důchodového pojištění. V jednotlivých pasážích se pak odráží poznatky mého studia sociální pedagogiky. Taktéž při vlastním dotazníkovém šetření uskutečněném v regionu Břeclavsko a při jeho vyhodnocení jsem aplikovala a zúročila vědomosti a dovednosti získané při oborovém studiu.

Pokusila jsem se vysvětlit základní prvky potřebné pro stanovení výše důchodu. Uvedla jsem hlavní kroky pro uplatnění žádosti o důchod. Pokusila jsem se o výčet nejdůležitějších změn, které nastaly v roce 2009 a 2010.

V závěru bakalářské práce jsem zpracovala výsledky mého vlastního šetření. Jednalo se o nahodilé dotazníkové šetření. Oslovila jsem 110 občanů okresu Břeclav, vrátilo se mi 89 vyplněných dotazníků. Cílem bylo zjistit, jak jsou občané okresu Břeclav seznámeni s oblastí důchodového pojištění, zejména s nastávajícími změnami v rámci důchodové reformy.

Zvolila jsem dotazník s 1 otázkou otevřenou a s 11 otázkami alternativního charakteru. Dotazník obsahuje 5 kategorií ke zjištění tzv. tvrdých dat. Při zpracování dotazníku jsem použila statistickou metodu. Pro přehlednost odpovědí respondentů jsem vytvořila tabulky a získané údaje zaznačila do grafů. Největší věkové zastoupení respondentů bylo do 40 a do 50 let věku.

V úvodu dotazníku jsem se snažila zjistit, kolik z dotázaných občanů si platí penzijní připojištění, které slouží k zajištění vyšších příjmů ve stáří. Poměrně velké procento dotázaných se snaží zabezpečit na stáří formou doplňkového systému.

Převahu záporných odpovědí jsem zaznamenala v druhé otázce. Většina respondentů nesouhlasí, aby bylo penzijní připojištění povinné.

Důchodové pojištění je velmi složitý systém, proto není snadné se v něm orientovat. O důchodové pojištění se více zajímají ženy. Z celkového počtu 38 mužů pouze 9 mužů ví, který zákon upravuje důchodové pojištění.

Respondenti se shodli na názoru, že průměrná výše důchodu je pro zajištění životních potřeb nedostačující. Od roku 2003 docházelo k pravidelné valorizaci důchodu. Poprvé od ledna 2010 nebyly důchody valorizovány.

Malá část veřejnosti má představu o změnách v důchodovém pojištění v souvislosti s důchodovou reformou. Výjimkou je otázka úpravy důchodového věku. Současné navyšování důchodového věku neshledalo mezi občany velkého ohlasu. Lidé s jeho prodlužováním nesouhlasí. Většina respondentů uvedla, že za přiměřený věk pro odchod do starobního důchodu považují hranici 60 let.

V důsledku demografického vývoje je důchodový systém finančně neudržitelný, je nutné ho reformovat. Je otázkou, zda vytvořit další možnosti pro účast v doplňkovém připojištění na stáří, zda bude účast v tomto systému povinná nebo dobrovolná, zda bude státní garance či nikoliv. Základem příjmů ve stáří by však mělo zůstat průběžně financované a dávkově definované základní důchodové pojištění.

MPSV pokračuje v pracích, jejichž cílem je nejdříve stabilizovat základní důchodové pojištění. Změny důchodového pojištění spočívají zejména v postupném prodloužení potřebné doby pojištění pro nárok na důchod z 25 na 35 let, v pokračování postupného zvyšování důchodového věku na 65 let pro muže i ženy (po roce 2030), ve sjednocení věkové hranice pro „trvalý“ nárok na vdovský a vdovecký důchod, ve zrušení doby studia jako náhradní doby pojištění, v redukci zápočtu náhradních dob zahrnovaných do dob pojištění a ve zvyšování procentní výměry starobního důchodu za dobu výdělečné činnosti při současném pobírání části tohoto důchodu.

Dochází k nahrazení dosavadní plné a částečné invalidity jediným typem třístupňové invalidity. Stupně invalidity se budou lišit mírou poklesu pracovní schopnosti pojištěnce vyjádřenou v procentech a budou ovlivňovat určení výše

procentní výměry invalidních důchodů. Tím se pokouší řešit negativně vnímaný nárůst počtu invalidních důchodů, zvláště původně přiznaných částečně invalidních důchodů.

Ke změnám důchodového pojištění dochází na základě tzv. úsporného balíčku se záměrem snížit deficit státního rozpočtu. Pro přiznávání dávek se současná pravidla stávají neúnosná. Přesto je však nutné, aby se účinky těchto změn projevovaly postupně, aby veřejnost měla dostatek času se novým podmínkám přizpůsobit.

Je zřejmé, že podmínky odchodu do důchodu se zpříšňují a budoucí penzisté budou odcházet do důchodu v pozdějším věku. Je otázkou zda vzhledem k současnému „uspěchanému“ stylu života plného stresových situací budeme schopni vydržet v pracovním procesu do dovršení důchodového věku.

Resumé

Ve své bakalářské práci se zaměřuji na důchodové pojištění v ČR, které tvoří největší součást sociálního pojištění a je také finančně nejnáročnější. Lze jej charakterizovat jako sociální pojištění, které zabezpečuje jedince ve stáří, invaliditě a při ztrátě živitele. S problematikou se setkávám při své práci na oddělení důchodového pojištění.

K vypracování bakalářské práce jsem použila odbornou literaturu a výsledky vlastního šetření provedeného v regionu Břeclavsko.

První kapitola obsahuje vývoj a sociální aspekty důchodového pojištění, vysvětlují pojem sociální událost. Závěr první kapitoly je věnován doplňkovému systému důchodové pojištění.

Ve druhé kapitole se zabývám právní úpravou důchodového pojištění, tzn. účasti na důchodovém pojištění, základními prvky nezbytnými pro výpočet důchodu. Uvádím jaký je postup při uplatnění žádosti o důchod, jaké doklady jsou nutné při sepisování žádosti doložit. Nastínila jsem základní pravidla pro zvyšování důchodů.

Druhy důchodů jsem popsala ve třetí kapitole. Z důchodového pojištění se poskytují starobní, invalidní a pozůstalostní důchody.

Čtvrtá kapitola je věnována změnám v oblasti důchodového pojištění, které nastaly v roce 2009 a v roce 2010. Zákonem č. 306/2008 Sb. dochází od ledna 2010 k úpravě zákona o důchodovém pojištění.

V závěru práce jsem vyhodnotila získané údaje a poznatky dotazníkového šetření provedeného v regionu Břeclavsko. Cílem bylo zjistit, jak jsou občané okresu Břeclav seznámeni s oblastí důchodového pojištění, zejména s nastávajícími změnami.

Anotace

Bakalářská práce s názvem „Sociální aspekty důchodového pojištění s přihlédnutím k regionu Břeclavsko“ je zaměřena na důchodové pojištění v ČR, které tvoří největší a finančně nejnáročnější součást sociálního pojištění. Práce se věnuje historickému vývoji a základní charakteristice důchodového pojištění v ČR. Zabývá se jeho sociálními aspekty a analyzuje zásadní změny, ke kterým došlo v důchodovém pojištění v letech 2009 a 2010. V závěru práce jsou vyhodnoceny údaje a poznatky dotazníkového šetření, které bylo provedeno v regionu Břeclavsko.

Klíčová slova

Dotazník, důchod, důchodové pojištění, důchodová reforma, invalidita, invalidní důchod, sirotčí důchod, stárnoucí populace, starobní důchod, stáří, vdovecký důchod, vdovský důchod, sociální pojištění, sociální událost, žádost.

Annotation

This Bachelor paper „Social aspects of pension insurance with regard to the Břeclav region“ is focused on the largest and financially most demanding part of the social insurance in the Czech Republic – the pension insurance. Therefore the paper concentrates on historical development and basic characteristics of the pension insurance in the Czech Republic. The text deals with its social aspects and analyses fundamental changes that occurred in the field of pension insurance in 2009 and 2010. In the closing part of the paper there are assessed data and findings gained through questionnaire enquiry which was carried out in the Břeclav region.

Keywords

Enquiry, pension, pension insurance, pension reform, invalidity, invalidity pension, orphans innuity, aging population, oldage pension, old age, widower pension, widow's pension, social insurance, social event, request.

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

1. Tištěné prameny:

Ústava ČR - č. 1/1993 Sb.

Listina základních práv a svobod - č. 2/1993 Sb.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 582/1991 Sb., kterým se mění organizace a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení

Vyhláška č. 359/2009 Sb., o posuzování invalidity s účinností od 1.1.2010

2. Literatura:

Biskup, J., Voříšek, V. *Předpisy o sociálním pojištění III – Důchodové pojištění*. Praha: JAN, 2001, 216 s., ISBN 80-86552-02-0

Brejcha, A., Šantrůček, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde, 1998, 427 s., ISBN 80-7201-124-3

Motejl, O., Hrubý, J. a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv – důchody*. Praha: ASPI, 2008, 241 s., ISBN 978-80-7357-421-5

Příb J., Voříšek V. a kol. *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG, 1996, 288 s., ISBN 80-85646-37-4

Příb J. *Kdy do důchodu a za kolik*. Praha: Grada Publishing, 2007, 124 s., ISBN 978-80-247-1856-9

Příručka budoucího důchodce 2008, ČSSZ Praha: 2008, 36 s., ISBN 978-80-87039-09-0

Příručka budoucího důchodce 2009, ČSSZ Praha: 2009, 31 s., ISBN 978-80-87039-16-8

Sociální zabezpečení 2009, ČSSZ Praha: 2009, 34 s., ISBN 978-80-87039-13-7

Tröster P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2008, 367 s., ISBN 978-80-7400-032-4

3. Odborné časopisy:

Národní pojištění, Měsíčník MPSV Praha: 2001, ročník 32, č. 8-9, ISSN 0323-2395

Národní pojištění, Měsíčník ČSSZ, Praha: 2007, ročník 38, č.1, č. 8-9, ISSN-0323-2395

Národní pojištění, Měsíčník ČSSZ, Praha: 2009, ročník 40, č.1, č. 3, ISSN 0323-2395

Sociální politika, MPSV, Praha: BMSS-Start, 1999, ročník 25, ISSN 0049-0961

Změny v důchodovém pojištění, Informační leták ČSSZ Praha: 2009

4. Internetové odkazy:

<http://www.cssz.cz/duchodove-pojisteni/pozustalostni-duchody>, 5.11.2009

<http://www.cssz.cz/duchodove-pojisteni/zmeny>, 12.11.2009

<http://www.cssz.cz/informace/media/tiskove-zpravy>, 3.11. 2009

<http://www.cssz.cz/informace/media/tiskove-zpravy>, 13.10.2009

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zakladni_udaje_o_ceske_republice, 6.4.2010

<http://www.duchodovka.cz/duchodovy-system.html>, 8.2.2010

Použitá označení:

ČR - Česká republika

ČSSZ - Česká správa sociálního zabezpečení

EU - Evropská unie

MPSV - ministerstvo práce a sociálních věcí

např. - například

OSSZ - okresní správa sociálního zabezpečení

tzn. - to znamená

zdp - zákon důchodového pojištění

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

Dotazník

Příloha č. 2

Právní úprava oblasti důchodového pojištění

Příloha č. 3

Tabulka redukčních hranic od roku 1996 do roku 2010

Příloha č. 4

Všeobecné vyměřovací základy od roku 1986 do 2008

Příloha č. 5

Přepočítací koeficienty pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu

Příloha č. 6

Koeficienty nárůstu všeobecného vyměřovacího základu pro důchody přiznané v roce 2009

Příloha č. 7

Pomůcka pro výpočet důchodu podle § 29 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., v roce 2009

Příloha č. 8

Pomůcka pro výpočet důchodu podle § 29 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., v roce 2010

1. Platíte si penzijní připojištění?

ANO NE

2. Myslíte, že penzijní připojištění by mělo být povinné?

ANO NE

3. Pobíráte v současné době některou z důchodových dávek?

ANO NE

4. Víte, který zákon upravuje důchodové pojištění?

ANO NE

5. Znáte průměrnou výši starobního důchodu v ČR?

ANO NE

6. Myslíte, že průměrná výše důchodu je dostačující částkou pro zajištění základních životních potřeb?

ANO NE

7. Slyšel jste o parametrických změnách v důchodovém pojištění, které mají vstoupit v platnost od 1. 1. 2010?

ANO NE

8. Měl by se i nadále prodlužovat důchodový věk?

ANO NE

9. Souhlasíte s důchodovým věkem 65 let pro odchod do starobního důchodu?

ANO NE

10. Jaký by měl být přiměřený věk pro odchod do starobního důchodu dle Vašeho názoru?

-----

11. Víte, kde je možné uplatnit žádost o důchodovou dávku?

ANO NE

12. Je možné si přivydělat ke starobnímu důchodu?

ANO NE

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.
PLESKAČOVÁ Simona

Příloha č. 2

Právní úprava oblasti důchodového pojištění¹³⁸

V této příloze uvádím právní předpisy vztahující se k oblasti důchodového pojištění. Uvádím čísla a přesné názvy jednotlivých zákonů a vyhlášek, vždy je nezbytné řídit se jejich platným zněním.

- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 424/2003 Sb., změna zákona o organizaci a provádění sociálního zabezpečení
- zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 264/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákoníku práce
- zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 189/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o nemocenském pojištění
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů
- vyhláška č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění
- vyhláška č. 359/2009 Sb., o posuzování invalidity
- vyhláška č. 149/1988 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním pojištění
- vyhláška č. 322/2005 Sb., o dalším studiu, popř.výuce, které se pro účely státní sociální podpory a důchodového pojištění považují za studium na středních nebo vysokých školách, ve znění vyhl. č. 167/2006 Sb.
- nařízení Rady (EHS) 1408/71
- nařízení Rady (EHS) 574/72

---

¹³⁸ Příručka budoucího důchodce v roce 2009. Praha: 2009

Příloha č. 3

Tabulka redukčních hranic od roku 1996 do roku 2010¹³⁹

pro důchody přiznávané v roce	první redukční hranice v Kč	druhá redukční hranice v Kč	právní předpis
1996	5 000	10 000	zák. č. 155/1995 Sb.
1997	5 600	11 200	nař. vl. č. 255/1996 Sb.
1998	5 900	11 800	nař. vl. č. 254/1997 Sb.
1999	6 100	13 000	nař. vl. č. 234/1998 Sb.
2000	6 300	14 200	nař. vl. č. 228/1999 Sb.
2001	6 600	15 300	nař. vl. č. 375/2000 Sb.
2002	7 100	16 800	nař. vl. č. 346/2001 Sb.
2003	7 400	17 900	nař. vl. č. 489/2002 Sb.
2004	7 500	19 200	nař. vl. č. 338/2003 Sb.
2005	8 400	20 500	nař. vl. č. 521/2004 Sb.
2006	9 100	21 800	nař. vl. č. 414/2005 Sb.
2007	9 600	23 300	nař. vl. č. 462/2006 Sb.
2008	10 000	24 800	nař. vl. č. 257/2007 Sb.
2009	10 500	27 000	nař. vl. č. 365/2008 Sb.
2010	10 500	27 000	nař. vl. č. 365/2008 Sb.

Pozn. tabulka je doplněna aktuálními údaji k roku 2010.

¹³⁹ Srov. Přib, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 122, aktuální údaje doplněny autorem

Příloha č. 4

Všeobecné vyměřovací základy od roku 1986 do 2008¹⁴⁰

za rok	VVZ v Kč	za rok	VVZ v Kč
1986	2 964	1998	11 693
1987	3 026	1999	12 655
1988	3 095	2000	13 490
1989	3 170	2001	14 640
1990	3 286	2002	15 711
1991	3 792	2003	16 769
1992	4 644	2004	17 882
1993	5 817	2005	18 809
1994	6 896	2006	20 050
1995	8 172	2007	21 527
1996	9 676	2008	23 280
1997	10 696		

¹⁴⁰ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 120, aktuální údaje doplněny autorem

Příloha č. 5

Přepočítací koeficienty pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu¹⁴¹

za rok	přepočítací koeficient pro úpravu VVZ	nařízení vlády
1994	1,1914	č. 227/1995 Sb.
1995	1,1978	č. 255/1196 Sb.
1996	1,1194	č. 254/1997 Sb.
1997	1,0891	č. 234/1998 Sb.
1998	1,0850	č. 228/1999 Sb.
1999	1,0620	č. 375/2000 Sb.
2000	1,0942	č. 346/2001 Sb.
2001	1,0693	č. 489/2002 Sb.
2002	1,0717	č. 338/2003 Sb.
2003	1,0665	č. 521/2004 Sb.
2004	1,0532	č. 414/2005 Sb.
2005	1,0707	č. 462/2006 Sb.
2006	1,0753	č. 257/2007 Sb.
2007	1,0942	č. 365/2008 Sb.
2008	1,0184	č. 339/2009 Sb.

¹⁴¹ Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 120, doplněno autorem o aktuální údaje

Příloha č. 6

Koeficienty nárůstu všeobecného vyměřovacího základu pro důchody přiznané v roce 2009¹⁴²

rok rozhodného období	koeficient nárůstu VVZ	rok rozhodného období	koeficient nárůstu VVZ
1986	7,9470	1998	2,0145
1987	7,7842	1999	1,8613
1988	7,6107	2000	1,7461
1989	7,4306	2001	1,6089
1990	7,1683	2002	1,4993
1991	6,2118	2003	1,4047
1992	5,0721	2004	1,3172
1993	4,0493	2005	1,2523
1994	3,4157	2006	1,1748
1995	2,8824	2007	1,0942
1996	2,4344	2008	1,0000
1997	2,2022		

¹⁴² Srov. Příb, J. Kdy do důchodu a za kolik. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 120, údaje doplněny autorem

Příloha č. 7

Výpočet důchodu podle § 29 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., v roce 2009¹⁴³

(dle nařízení vlády č. 365/2008 Sb. - VVZ r. 2007 – 21 527 Kč, PK – 1, 0942)

Rok	Příjem z výdělečné činnosti	Vyloučené doby	Koeficient	Přepoč. příjem z výdělečné čin.
1986			7,9470	
1987			7,7842	
1988			7,6107	
1989			7,4306	
1990			7,1683	
1991			6,2118	
1992			5,0721	
1993			4,0493	
1994			3,4157	
1995			2,8824	
1996			2,4344	
1997			2,2022	
1998			2,0145	
1999			1,8613	
2000			1,7461	
2001			1,6089	
2002			1,4993	
2003			1,4047	
2004			1,3172	
2005			1,2523	
2006			1,1748	
2007			1,0942	
2008			1,0000	
celkem				

¹⁴³ Metodická pomůcka ČSSZ Praha

Výpočet důchodu:

1) výpočet VPZ (výpočtového základu)

úhrn přepoč. příjmu 1986 až 2008 x 30,4167

OVZ (osobní vyměřovací základ)

VPZ *)

--	--	--

součet dnů za 23 let – vyloučené doby

8 401 - (VD) =

2) výpočet procentní výměry důchodu

procentní výměra důchodu se stanoví z výpočtového základu, přičemž za každý rok pojištění získaný do dne vzniku nároku na důchod náleží 1,5 %. Za každých 90 kalendářních dnů odpracovaných bez pobírání důchodu po vzniku nároku náleží 1,5 %

Počet roků do nároku
(x 1,5 % za každý rok)

po nároku
(x 1 % za 90 dnů do 30.6.01)
(x 1,5% za 90 dnů od 1.7.01)

celkem % z VPZ

--	--

--	--

--

roků   %

dnů   %

K procentní výměře důchodu náleží základní výměra
Starobní důchod činí celkem

2 170

---

*) Vysvětlivky

do	10 500,- Kč	zápočet plně	10 500
nad	10 500,- Kč (do 27 000,- Kč)	30 %	
nad	27 000,- Kč	10 %	
		Celkem	

Příloha č. 8

Výpočet důchodu podle § 29 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., v roce 2010¹⁴⁴

(dle nařízení vlády č. 339/2009 Sb. - VVZ r. 2008 – 23 280 Kč, PK – 1, 0184)

Rok	Příjem z výdělečné činnosti	Vyloučené doby	Koeficient	Přepoč. příjem z výdělečné čin.
1986			7,9987	
1987			7,8348	
1988			7,6601	
1989			7,4789	
1990			7,2149	
1991			6,2521	
1992			5,1051	
1993			4,0756	
1994			3,4379	
1995			2,9011	
1996			2,4502	
1997			2,2165	
1998			2,0275	
1999			1,8734	
2000			1,7574	
2001			1,6194	
2002			1,5090	
2003			1,4138	
2004			1,3258	
2005			1,2605	
2006			1,1824	
2007			1,1013	
2008			1,0184	
2009			1,0000	
celkem				

¹⁴⁴ Metodická pomůcka ČSSZ Praha

Výpočet důchodu:

1) výpočet VPZ (výpočtového základu)

úhrn přepoč. příjmu 1986 až 2009 x 30,4167

OVZ (osobní vyměřovací základ) VPZ *)

_____

součet dnů za 24 let – vyloučené doby

8 766 - (VD) =

2) výpočet procentní výměry důchodu

procentní výměra důchodu se stanoví z výpočtového základu, přičemž za každý rok pojištění získaný do dne vzniku nároku na důchod náleží 1,5 %. Za každých 90 kalendářních dnů odpracovaných bez pobírání důchodu po vzniku nároku náleží 1,5 %

Počet roků do nároku
(x 1,5 % za každý rok)

po nároku
(x 1 % za 90 dnů do 30.6.01)
(x 1,5% za 90 dnů od 1.7.01)

celkem % z VPZ

--	--

--	--

--

roků   %

dnů   %

K procentní výměře důchodu náleží základní výměra
Starobní důchod činí celkem

2 170

---

*) Vysvětlivky

do	10 500,- Kč	zápočet plně	10 500
nad	10 500,- Kč (do 27 000,- Kč)	30 %	
nad	27 000,- Kč	10 %	
		Celkem	